

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Шаповал Вікторія Сергіївна

**ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА
ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ Л. Л. Стахова,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри логопедії

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець:

_____ В. С. Шаповал

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Поняття словника та його розвиток в онтогенезі.....	6
1.2. Характеристика словника дітей шостого року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	12
1.3. Інформаційно-комунікативні технології як засіб збагачення та активізації словника дітей.....	17
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ.....	23
2.1. Методика дослідження стану сформованості словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	23
2.2. Аналіз результатів обстеження стану сформованості словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	39
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ОЧНОГО І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	45
3.1. Методика збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій.....	45
3.2. Аналіз результатів впровадження експериментальної методики збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій.....	52
Висновки до розділу 3.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

На даний час значно збільшилась кількість дітей передшкільного віку, які мають порушення мовленнєвого розвитку, наслідком яких є бідність словника, порушення граматичної будови мовлення, труднощі в засвоєнні мовних одиниць, відсутність бажання спілкуватися з однолітками та дорослими. Мовленнєві порушення можуть бути спричинені як внутрішніми (фізіологічні чинники), так і зовнішніми (соціальні чинники) факторами.

Загальний недорозвинення мовлення в дітей проявляється в порушенні формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться до її звукової та смислової сторін при нормальному слухові та інтелекті: обмежений словниковий запас, недорозвинена граматична складова мовлення, особливості формування фонетико-фонематичних процесів [66].

Порушення процесу формування словника в дітей із загальним недорозвиненням мовлення виявляються в обмеженості словникового запасу, різкій розбіжності обсягу активного і пасивного словника, неточному вживанні слів, труднощів актуалізації слів, численних вербальних парафазіях, несформованості семантичних полів. Розвиток лексичної сторони мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення є дуже важливим напрямом корекційно-розвиткової роботи, адже саме в період передшкільного віку у швидкому темпі збагачується словник та легше відбувається його активізація.

Багато науковців приділяли увагу дослідженню словника дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення (А. Богуш, Л. Волкова, Н. Жукова, Р. Левіна, Р. Лалаєва, Л. Лепеха, О. Мастюкова, Є. Соботович, В. Тарасун, Т. Філічева, Г. Чиркіна, М. Шеремет та інші). У працях вчених висвітлено характеристику загального недорозвинення мовлення, розкрито особливості різних складових мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення, зокрема, поданий детальний опис словника та наголошено на необхідності лексичної системи, що має вагомий вплив на загальний стан інтелектуально-мовленнєвого розвитку [37; 39].

З огляду на це, одним із важливих напрямів роботи з дітьми 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня є збагачення, уточнення та активізація словника. Корекційно-розвиткова робота в даному напрямі вимагає тривалості, систематичності та наполегливості, а її ефективність значною мірою залежатиме від активної участі дитини в навчальному процесі, її зацікавленості. Інформаційно-комунікативні технології сприяють зацікавленості дитини, її самостійності, активності, розвитку уваги, пам'яті, мислення, завдяки яким відбувається розвиток словника.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити ефективність методики збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Реалізації поставленої мети можна досягти шляхом вирішення наступних **завдань:**

- 1) проаналізувати педагогічну літературу з проблеми дослідження;
- 2) вивчити рівень сформованості словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня;
- 3) визначити ефективні методи корекційно-розвивальної роботи зі збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет: збагачення та активізація словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами інформаційно-комунікативних технологій.

У ході дослідження були використані наступні групи **методів:**

теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо проблеми наукового дослідження;

емпіричні – спостереження, бесіда, констатувальний, формувальний і контрольний етапи дослідження;

статистичні – кількісний та якісний аналіз даних констатувального етапу та контрольного етапу наукового дослідження.

Елементи наукової новизни. Теоретично обґрунтоване використання системи авторських матеріалів для збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Основною відмінністю розроблених матеріалів засобами інформаційно-комунікативних технологій від вже існуючих є новітність, більша ефективність та сенсорна стимуляція дошкільників в ході заняття з метою збагачення та активізації словника.

Практичне значення. Результати проведеного дослідження та розроблені матеріали засобами інформаційно-комунікативних технологій можуть бути використані у корекційно-розвитковій роботі з дітьми передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Запропоновані підходи впроваджуються в систему роботи учителя-логопеда в КУ Сумський НВК №9 «Веснянка» (на сьогоднішній день СПШ № 32 Сумської міської ради).

Апробація результатів дослідження. Основний зміст дипломної роботи висвітлений у публікаціях:

«Особливості словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (25 травня 2021 рік, м. Суми)»;

«ІКТ як засіб збагачення та активізації словника дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня» наукового збірника Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції» (18 листопада 2021 рік, м. Суми)».

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 7 таблиць і 6 рисунків, 109 сторінок, з яких 69 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття словника та його розвиток в онтогенезі

Одним з найважливіших завдань дитини в дошкільному віці є оволодіння рідною мовою як засобом і способом спілкування та пізнання навколишнього світу. Для повноцінного оволодіння зв'язним мовленням, перш за все, необхідно сформувати у неї досить багатий словник (активний та пасивний), оскільки він є основою будь-якої фрази і будь-якого висловлювання.

Словник (словниковий запас) – це певний запас слів (основних одиниць мови), що позначають предмети, явища, дії, властивості та ознаки навколишньої дійсності [52].

Вчені виділяють словник пасивний і словник активний. Частина словникового запасу, яка залежить від віку, психічного розвитку, соціального середовища та зрозуміла дитині – це пасивний словник. Під активним словником розуміють частину словникового складу мовлення, яка вільно вживається в повсякденному житті дитиною [52].

Р. І. Лалаєва, Н. В. Серебрякова переконані в тому, що розвиток словника та розвиток мислення і інших психічних процесів дитини є взаємопов'язаними. Також автори зазначають, що розвиток словника взаємопов'язаний з розвитком всіх компонентів мовлення: з фонетико-фонематичними процесами, граматичною будовою мовлення та зв'язним мовленням [38].

Л. С. Виготський, аналізуючи розвиток значення слова в онтогенезі, висловлював думку про те, що мовлення і значення слів розвиваються природним шляхом [12].

Процес розвитку мовлення дитини поділяється на періоди: до мовленнєвий (пов'язаний з накопиченням дитиною первинного життєвого

досвіду) і мовленнєвий (пов'язаний з накопиченням словникового запасу, засвоєнням звукової структури мовлення, опанування всіх взаємозв'язків, що існують у мовленні).

О. М. Леонт'єв виділяє чотири етапи в становленні мовлення дітей: 1-й – підготовчий – з моменту народження дитини до 1-го року; 2-й – переддошкільний етап первинного оволодіння мовленням – до 3-х років; 3-й – дошкільний – до 7-ми років; 4-й – шкільний [42].

На першому етапі – підготовчому – здійснюється підготовка до оволодіння процесом мовлення. З моменту народження в дитини з'являються голосові реакції (крик і плач), що сприяє розвитку злагодженої роботи трьох дихального, голосового, артикуляційного відділів [42; 46].

Дитина починає засвоювати рідну мову з найперших днів життя. У 1,5-2 місяці в дитини з'являються звуки, що чітко артикулюються – гуління, яке до 3 місяців досягає максимального розвитку. У залежності від позитивних реакцій оточуючих гуління може посилюватися і набувати більш емоційний характер [35]. Для гуління характерні сигнали невдоволення, що виражаються криком, поява інтонацій, що сигналізують про сприятливий стан дитини.

Слід зазначити, що і гуління, і перший етап белькотіння не знаходяться в прямій залежності від стану фізичного слуху дітей та не відображають фонетичного укладу рідної мови, вони здійснюються завдяки вродженим програмам центральної нервової системи.

У періоду між 4-м і 5-м місяцями життя простежується початок наступного етапу домовленнєвого розвитку дитини – лепету. Для періоду лепетних звуків характерним є розпад голосового потоку, що спостерігався під час гуління, на склади, його локалізованість і структурованість, поступове формування психофізіологічного механізму складоутворення.

Лепетне мовлення є ритмічно організованим процесом, що тісно пов'язаний з ритмічними рухами дитини, потреба в яких з'являється до 5-6-го місяців життя. Махаючи руками або стрибаючи на руках у дорослих, дитина може декілька хвилин поспіль ритмічно повторювати склади «ба-ба-ба», «та-та-

та» тощо. Рання поява лепету в мовленнєвому онтогенезі пояснюється вищеописаним ритмом, що являє собою ранню фазу розвитку мовлення. Тому дуже важливо давати дитині свободу руху, що позитивно впливає не тільки на розвиток її психомоторної сфери, а й на формування мовленнєвих артикуляцій [20; 24].

Повторення також є важливим аспектом, адже на початку воно базується на рефлексорному наслідуванні, а з 5-го місяця ґрунтується на ехолалічному повторенні за людьми, що оточують дитину. Цей період також характеризується засвоєнням артикуляції оточуючих.

Важливим є те, що при засвоєнні словника дитина заново починає засвоювати вимову звуків, але вже в складі слів. Саме тому на початкових етапах засвоєння словника дитиною її мовлення характеризується нестійкістю вимови багатьох звуків та нестійкістю вимови одного і того ж звуку в різних словах. Перші слова дітей в онтогенезі характеризуються полісемантизмом: одне і те ж звукосполучення в різних випадках служить виразом різних значень, і вони стають зрозумілими тільки завдяки ситуації та інтонації [2].

У період після 8-ми місяців поступово частина лепетних звуків, які не відповідають фонемам мови, що чує дитина, втрачаються, з'являються нові звуки, схожі з фонемами її мовленнєвого оточення. Саме в цей період розвитку в дитини починає формуватися власне «мовленнєва онтогенетична пам'ять» [24].

Період і темп розвитку розуміння мовлення оточуючих розходиться з періодом і темпом формування усного мовлення. Уже на 7-8-му місяців діти починають адекватно реагувати на слова і фрази дорослих, які вони супроводжують відповідними жестами та мімікою. Наприклад, дитина повертає голову та робить відповідні рухи очима у відповідь на запитання: «Де тато?», «Де мама?» тощо. Тобто, у цей період починає формуватися вміння співвідносити звуковий образ слова з предметом або об'єктом в конкретній ситуації. За умови постійного повторення дорослими слів у поєднанні з показом предмета або об'єкта в дитини утворюється зв'язок між тим, що вона бачить

(зорове уявлення предмета) і тим, що вона чує (слухове уявлення слова). Таким чином, розуміння почутого слова відбувається задовго до того, як дитина навчиться його вимовляти [24].

У процесі спроб вербальної комунікації в 10-12 місяців життя діти вже відтворюють найбільш типові характеристики ритму рідної мови. Організація таких домовленнєвих вокалізацій є тимчасовою і містить елементи, що уподібнюються ритмічному структуруванню мовлення дорослих. Такі «слова», зазвичай, не співвідносяться з реальним предметом, проте дитина здатна вимовляти їх досить чітко. Такий етап белькотіння зазвичай є коротким, і незабаром у дитина вже починають з'являтися перші слова [24].

Другий етап – переддошкільний етап первинного оволодіння мовленням (від 1-го року до 3-х років). Підготовчий етап закінчується, коли у дитини з'являються перші слова, змінює його етап становлення активного мовлення. У цей період у дитини з'являється особлива увага до артикуляції оточуючих, у неї з'являється велике бажання постійно повторювати за дорослими слова і самостійно їх вимовляти. Але при цьому малюк ще плутає звуки, переставляє їх місцями, опускає, додає, спотворює [45].

Вже до кінця 1-го року життя в дитини з'являються перші слова. Саме цей період межує з новим етапом розвитку психомоторної сфери дитини: вона починає робити перші кроки, навчається ходити, розвивається активна маніпулятивна діяльність рук, у захопленні предметів кистю руки починає брати участь великий палець і кінцеві фаланги інших пальців [24].

Л. С. Виготський назвав початковий етап розвитку значення слова етапом «подвоєння предмета», тобто назва предмета є частиною або властивістю самого предмета. Будь-яке значення слова, за Л. С. Виготським, є певним узагальненням. Але значення слова в процесі онтогенезу розвивається. У момент засвоєння нового слова дитиною розвиток цього слова не закінчується: це слово спочатку є узагальненням найелементарнішого типу, згодом воно переходить до вищих типів узагальнення, у подальшому цей процес завершує утворення справжніх понять [12].

О. С. Кубрякова називає даний етап «етапом прямої референції», на якому значення слова є способом закріплення в свідомості дитини уявлення про цей предмет або об'єкт. При цьому для дітей є характерним те, що вони переносять назву одного предмета на ряд інших асоціативно пов'язаних з ним. Дитина використовує слово для того, щоб називати цілий ряд предметів, які мають одну або декілька загальних ознак (колір, матеріал, форма, величина, рух, звучання, смакові якості), а також загальне функціональне призначення предметів. По мірі розвитку словника широке використання значення слова поступово звужується, оскільки під час спілкування з дорослими дитина засвоює нові слова, поступово уточнюючи їх значення і вже сама несвідомо коригую вживання старих, вже відомих їй слів. Таким чином, заміна значення слова відображає розвиток уявлень дитини про навколишній світ, тісно пов'язаних з її когнітивним розвитком [35].

У період з 1,5 року слова набувають узагальненого характеру. Процес розвитку фонематичного слуху в дитини надає можливість розуміти словесне пояснення дорослого. Дитина щоденно через свою діяльність засвоює та накопичує нові знання та слова.

Протягом 2-го і 3-го р життя у дитини спостерігається збільшення і розширення словника: до кінця 2-го року – 300 слів; до 3 року – близько 1000 слів. Значення слів стають все більш чіткішими та правильними [64]. У цей період дошкільник спочатку висловлює свої бажання та прохання одним словом, а потім – простими фразами, що побудовані з граматичними помилками та без наявності узгодження («Мама, їсти Оля»). Надалі поступово з'являються елементи узгодження і підпорядкування слів у реченні [19].

Третій етап – дошкільний (від 3 до 7 років). У період з 3 до 7 років спостерігається активне збагачення та розширення словникового запасу. Активний словник дитини до 6 років досягає 3000-4000 слів, проте не всі значення слів ще уточнюються. Часто діти ще недостатньо розуміють значення слів або недоречно використовують слова. Наприклад, за аналогією з призначенням предметів замінюють словосполучення «поливати з лійки»

словом «ліяти», замість слова «лопатка» вживають слово «копатка» тощо. У дітей поступово формується звичка словотворення. Так, до чотирьох років діти абсолютно вільно утворюють іменники з різними зменшувально-пестливих суфіксами: пальчик, зайчик, лобик, песик, носик, лялечка тощо. Цей період в мовленнєвому розвитку ще називають періодом активного словотворення, який є важливим етапом у формуванні граматичної складової мовлення. Разом з тим таке явище свідчить про розвиток «чуття мови» [26].

За умов нормального мовленнєвого розвитку і сприятливих умов виховання дитини її активний словник поповнюється новими словами досить швидко. Словник збільшується в кількісному відношенні та покращується в якісному (наприклад, у віці 3-4 років словник становить від 600 до 2000 слів). Діти правильно називають навколишні предмети і явища, володіють достатньою кількістю слів, що позначають ознаки, якості та властивості предметів, дії, намагаються активно використовувати у своєму мовленні як видові, так і родові поняття, слова-синоніми та слова-антоніми [57].

Статистичні наукові дані за О. С. Ушаковою свідчать, що до 4 років (598-2346 слів у словнику) кількість іменників в словнику дитини може перебувати в межах 50,2%, дієслів – 27,4%, прикметників – 11,8%, прислівників – 5,8%, числівників – 1,9%, спілок 1,2%, прийменників – 0,8%, вигуків і часток – 0,9% [60].

Отже, розвиток мовлення складається з послідовного засвоєння всіх його структурних елементів: звукового, лексичного наповнення і граматичних закономірностей. Найбільш сильною ланкою в освоєнні мовлення є формування і розвиток словника дитини, без якого неможливе подальше засвоєння мовлення, законів словотворення і граматичної побудови мовленнєвих висловлювань.

1.2. Характеристика словника дітей шостого року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Загальний недорозвинення мовлення – це різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовної системи, що відносяться до її звукової і смислової сторони за нормального слуху та збереженого інтелекту [10]. Це спричинено тим, що в процесі онтогенезу всі складові розвиваються, тісно взаємодіючи одна з одною, і недорозвинення одного із компонента, у свою чергу, викликає недорозвинення всіх інших складових мовленнєвої системи [65]. Мовленнєвий досвід дітей із загальним недорозвиненням мовлення досить обмежений, мовленнєві засоби, якими вони користуються, є недосконалими. Тому розмовне мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення виявляється бідним, обмеженим, тісно пов'язаним з певною ситуацією. Поза ситуацією спілкування мовлення стає часто незрозумілим [48; 56].

Недорозвинення мовлення має різний патогенез і залежно від цього різну структуру дефекту. Характерним для дітей із загальним недорозвиненням мовлення є відхилення від нормотипового розвитку. Системне порушення мовленнєвої діяльності спричинене несформованістю або розладом на ранніх етапах онтогенезу саме мовленнєвих, психологічних і фізіологічних механізмів при первинно збереженому слухові та збереженому інтелекті. Пізня поява мовлення є однією з головних ознак загального недорозвинення мовлення, перші слова у дитини з'являються у 3-4 роки, або взагалі після 5-ти років. Мовлення у таких дітей малозрозуміле, мовленнєва активність є недостатньою та з часом без спеціально організованого корекційного процесу починає поступово знижуватися. Мовленнєвий недорозвинення може проявлятися в різному ступені: від повної відсутності мовлення або белькоту до розгорнутого мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвинення [66; 30].

У структурі загального недорозвинення мовлення можна виділити невербальний симптом, який може призвести до ускладнень в оволодінні предметним світом дитиною раннього віку, це рухова недостатність. Під час проведення спеціальних досліджень було виявлено, що у більшості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення недостатньо сформовані моторні функції. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення відсутня неврологічна рухова симптоматика (паралічі, парези, дистонія, гіперкінези, атаксія та ін.), проте діти пізніше ніж діти з нормотиповим розвитком починають тримати голову, перевертатися, сидіти, повзати, стояти, ходити тощо, у них із запізненням формуються локомоторні функції (лазіння, ходьба, біг, стрибки та ін.), формуються маніпулятивні дії з іграшками, виникають труднощі в оволодінні навичками самообслуговування [13; 30].

Р. Є. Левіна виділила три рівні загального недорозвинення мовлення: 1) ЗНМ I рівня – найважчий; 2) ЗНМ II рівня – середній; 3) ЗНМ III рівня – легкий [40]. Кожний рівень характеризується певним співвідношенням первинного дефекту та вторинних проявів, що затримують формування мовленнєвих компонентів, які пов'язані з первинним дефектом. Перехід з одного рівня на інший пояснюється появою нових мовленнєвих можливостей, підвищенням мовленнєвої компетентності, мовленнєвої активності, зміною мотиваційної сторони мовлення і його предметно-сміслового змісту.

Для першого рівня загального недорозвинення мовлення характерним є вкрай обмежені засоби спілкування, широке використання міміки та вказівних жестів. Пасивний словник є ширшим за активний. Активний словник дітей складається з невеликою кількості повсякденних та побутових частовживаних слів, що вимовляються нечітко, звуконаслідувань і звукових комплексів. Діти часто використовують один і той же звуковий комплекс, яким позначають предмети, дії, якості та ознаки. У мовленні дітей переважають однокореневі слова, що позбавлені флексій, тому діти не користуються морфологічними елементами для позначення граматичних відносин, не розуміють багатьох граматичних категорій [40].

Другий рівень загального недорозвинення мовлення характеризується більш активною мовленнєвою діяльністю дитини. В активному мовленні діти позначають диференційовано назви предметів, дій та окремих ознак, користуються постійним, але все ще спотвореним і обмеженим запасом загальноживаних та повсякденних слів. Діти вже вживають займенники, прості прийменники в елементарному значенні, проте все ще відзначаються помилки. Діти можуть відповідати на запитання за змістом картинок, якщо цей зміст пов'язаний з сім'єю, повсякденними, побутовими та знайомими для дитини ситуаціями навколишнього життя [40].

Третій рівень загального недорозвинення мовлення характеризується наявністю розгорнутого фразового мовлення з елементами лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвинення. Діти добирають слова відповідно до мовленнєвої ситуації, але недостатньо точно, замінюють назву. Під час складання фраз із причинно-наслідковими зв'язками діти припускаються помилок, не завжди правильно встановлюють послідовність подій. Розуміння мовлення дітей з III рівнем наближене до норми [40].

Т. Б. Філічева виділяє ще один рівень загального недорозвинення мовлення – четвертий (для дітей сьомого року життя третього року навчання), який характеризується незначними порушеннями всіх компонентів мовлення, що виявляються в процесі детального обстеження дитини шляхом виконання спеціально підібраних вправ та завдань. Т. Б. Філічева виділяє 2 групи дітей: 1 група – це діти, які вільно володіють фразовим мовленням; 2 група – діти, які мають більш недосконалі мовні засоби, нечітку дикцію, невиразне мовлення, не чітко диференціюють звуки, не завжди точно вживають слова, мають місце порушення складової структури слова [62; 63].

Наявність специфічних помилок у дітей із загальним недорозвиненням мовлення обумовлена обмеженістю словникового запасу, недостатнім розумінням значення слова, труднощами актуалізації слова, невмінням виділити суттєві семантичні ознаки в структурі значення слова, недостатнім усвідомленням поставленого завдання [21].

Для таких дітей характерні стереотипні формулювання, помітним є недостатня інформація, що закладена в реченнях. В ігровій ситуації у дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення особливості лексики проявляються в збідненості і недиференційованості словникового запасу, неправильному використанні або незнанні окремих слів, недостатньому розвитку предикативного словника, заміні назв предметів або об'єктів словами-назвами схожих предметів. Усі ці особливості словника перешкоджають повноцінному спілкуванню дитини [61; 62].

У своїй роботі Р. І. Лалаєва звертає увагу на більш значну, ніж в нормі різницю обсягу пасивного і активного словника дітей із загальним недорозвиненням мовлення, що є однією з виражених особливостей мовлення дітей даної категорії: обсяг пасивного словника близький до норми, діти розуміють значення багатьох слів, проте великі труднощі викликають вживання слів в експресивному мовленні та їх актуалізація [37; 39].

Бідність словника простежується, наприклад, в тому, що дошкільники із загальним недорозвиненням мовлення, навіть 6-го року життя, не знають багатьох слів: назв ягід (журавлина, ожина, суниця, брусниця), риб (сом, щука, карась, карп, лящ), квітів (хризантема, фіалка, жоржина, айстра), диких тварин (кабан, леопард, кенгуру, верблюд), птахів (снігур, сокіл, лелека, сойка, пугач), інструментів (рубанок, викрутка, плоскогубці, молоток), професій (маляр, столяр, швачка, кочегар), частин тіла і частин предмета (стегно, скроня, стопа, кисть, лікоть; манжети, комір, фара, кузов) та інше [21].

Часті заміни прикметників свідчать про те, що діти володіють умінням виділяти суттєві ознаки істот, предметів та явищ, але не розрізняють якості предметів. Частими є, наприклад, такі заміни: високий – довгий, низький – маленький, вузький – тонкий, короткий – маленький тощо [22; 29].

Великі труднощі викликають завдання на підбір синонімів та антонімів, оскільки це вимагає від дітей наявності достатнього обсягу словника, достатньої сформованості семантичного поля, в яке включено дане слова, вміння визначати в структурі значення слова основну диференційну

семантичну ознаку та вміння порівнювати слова за суттєво. семантичною ознакою [9; 34]. За даними Н. В. Серебрякової, виконання завдань на добір синонімів та антонімів вимагає певної кількості часу і вільного володіння словниковим запасом. Правильний пошук слова здійснюється лише за умови, коли у дитини сформований і систематизований певний синонімічний або антонімічний ряд [38].

Н. В. Ніщева зазначає, що незважаючи на те, що словниковий запас дітей дошкільного віку кількісно зростає, спеціальне обстеження лексичної сторони мовлення в дітей із загальним недорозвиненням мовлення дозволило виявити низку специфічних недоліків: повне незнання значень ряду слів (ставок, озеро, струмок; петля, шнурки; лікоть, ступня, кисть; альтанка, веранда, під'їзд та інше), неточне розуміння і вживання низки слів (підшивати – зашивати – вишивати, порізати – підрізати – вирізати). Серед лексичних помилок виділяються наступні:

- заміна назви частини предмета назвою цілого предмета (ручка – «двері», дно – «чайник»);
- заміна назв професій назвами дії (балерина – «танцює», співак – «співає» тощо);
- заміна видових понять родовими і навпаки (горобець – «пташка»; дерева – «ялинки»);
- заміна ознак та якостей предмета (високий, широкий, довгий – «великий», короткий, низький, вузький – «маленький»).

У вільних висловлюваннях діти майже не користуються прикметниками і прислівниками, які позначають ознаки і стан предметів, способи дій [49; 55].

Р. І. Лалаєва відмічає наявність у дієсловному словнику дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення слів, які позначають дії, які дитина спостерігає щодня або відтворює в самотійному житті (митися, одягатися, читати, йти, бігти, їсти, мити, спати тощо). До використання дієслів більш загального недиференційованого значення призводить невміння дітей диференціювати деякі дії у замінах дієслів [38].

На думку Р. І. Лалаєвої характерним для дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня є різноманітність словесних замінів, що говорить про більшу збереженість слухового контролю, ніж кінестетичних образів слів. Дитина намагається відтворити правильний варіант звучання слова на основі слухових образів слів. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення, на відміну від нормотипового розвитку, цей процес здійснюється дуже розгорнуто, повільно, недостатньо автоматизовано. При реалізації цього процесу дитину можуть відволікати асоціації різного характеру [38].

Таким чином, ми розуміємо, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня відзначається просте повсякденне мовлення з наявними порушеннями звуковимови, недорозвиненням фонематичного слуху, вираженим відставанням у формуванні словникового запасу, граматичної будови мовлення, та зв'язного мовлення. Характерним є неточне визначення і вживання багатьох слів. Номінативний і предикативний словник переважають над групами слів, що позначають ознаки, якість, стан предметів і дій. Діти не вміють узгоджувати в своєму мовленні іменники і прикметники, утворювати префіксальні дієслова, прийменники, змінювати слова. У дітей наявна розбіжність активного і пасивного словника, невміння правильно добирати слова за їх значенням у своєму мовленні.

1.3. Інформаційно-комунікативні технології як засіб збагачення та активізації словника дітей

На сучасному етапі батьки неохоче і дуже рідко читають книги своїм дітям, не підштовхують їх до діалогу, у зв'язку з цим мовлення дитини дошкільного віку не виразне і не завжди відповідає віковим нормам розвитку. Мовлення дитини досить часто супроводжується аграматизмами, односкладними фразами. Недорозвинення мовлення, бідність словникового запасу у дошкільників сприяє відсутності інтересу на заняттях з розвитку

мовлення. При цьому навчальна мотивація у дітей зовсім відсутня. У цьому випадку на допомогу може прийти застосування комп'ютерних технологій, які мотивують дітей. На сьогодні це найперший товариш кожної дитини, бо перше, що вона робить прийшовши додому – біжить до телефону, планшету або комп'ютера. Тому інформаційно-комунікативні технології тут мають невичерпні можливості: вони занурюють дитину в особливу ситуацію гри; освітня діяльність при цьому стає по-справжньому сучасною, більш привабливою, цікавою та змістовною [16].

У дошкільному віці формування мовлення дитини є головним завданням педагога, оскільки гарне володіння рідною мовою пов'язане з пізнанням навколишнього світу, розвитком свідомості дитини та всебічної особистості. Успішне формування граматичної будови мовлення у дошкільників – це найважливіша умова для повноцінного загального психічного та мовленнєвого розвитку. Застосування комп'ютера, наявність елементів новизни, цікавості та гра мотивують вихованців проявляти свою оригінальність, задавати питання, що, в свою чергу, сприятливо впливає на розвиток мовлення. У групі створюється ситуація реального спілкування, завдяки якій діти прагнуть висловити емоції від побаченого матеріалу своїми словами. Вони з бажанням виконують запропоновані завдання, виявляють стійкий інтерес до нового [41].

У процесі збагачення та активізації словника дітей велику роль відіграє візуальна наочність, яка підкріплюється озвученням, вона дає можливість побудувати логічне та наукове пояснення на заняттях, задіяти три види пам'яті дітей: зорова, слухова, моторна.

Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) – сукупність технологій, що забезпечують фіксацію інформації, її обробку та інформаційні обміни (передачу, поширення, розкриття) [47].

Застосування інформаційно-комунікативних технологій в навчально-виховній діяльності є новітнім і актуальним напрямом в сучасній корекційній педагогіці. На сучасному етапі педагогіка формулює інші вимоги до організації навчальних і корекційних занять в загальноосвітньому дошкільному закладі.

Впровадження в освітній простір закладу дошкільної освіти комп'ютерних технологій на меті не лише формування досвіду роботи з новітніми технічними пристроями, використання їх з метою розваг або ігор, а й гармонійний, всебічний і повноцінний особистісний, психологічний, а також пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку [16].

При цьому інформаційно-комунікативні технології є потужним засобом підвищення ефективності навчання, що значно розширює можливості наданої навчальної та розвивальної інформації. Дошкільникам притаманне наочно-образне мислення, тому вони краще розуміють те, що можна одночасно побачити, почути, помацати. Комп'ютер дозволяє моделювати, створювати та презентувати такі ситуації, що їх не можна або складно побачити в повсякденному житті. Комп'ютер, мультимедійні засоби можуть використовуватися в даному випадку як потужний засіб навчання та корекції, як засіб комунікації, що є необхідним для взаємодії педагогів, батьків і дошкільнят [41].

До засобів інформаційно-комунікативних технологій можна віднести: комп'ютер; інтернет; телевізор; інтерактивна дошка; інтерактивна підлога; відео, DVD, CD; мультимедіа [4; 50].

Заняття, на яких можна використовувати засоби інформаційно-комунікативні технології можуть бути:

- фронтальними;
- індивідуальними;
- груповими.

При використанні засобів інформаційно-комунікативних технологій на занятті педагог повинен дотримуватися і виконувати певні вимоги.

1. Протягом дня з дітьми 5-7 років можна проводити не більше одного заняття, на якому буде використано комп'ютер. Доцільним є його використання не більше трьох разів на тиждень в дні більшої працездатності: у вівторок, в середу і в четвер.

2. Після завершення заняття з дітьми необхідно провести гімнастику для очей.

3. Тривалість безперервної роботи за комп'ютером на розвиваючих заняттях у вигляді гри для дітей 5 років повинна не перевищувати 10 хвилин, а для дітей 6-7 років вона становить 15 хвилин.

4. Для зменшення стомливості під час комп'ютерних занять потрібно дотримуватися гігієнічно раціональної організації робочого місця: співвіднесення меблів росту дитини, гарний рівень освітлення [41].

5. Положення екрану монітора комп'ютера повинно відповідати рівню очей дитини або бути трохи нижче, але знаходиться на відстані не ближче 50 см. Дитина, яка носить окуляри, має працювати за комп'ютером в них. Неможливо застосування одного комп'ютера для одночасного користування двома або більшою кількістю дітей [27].

Використання інформаційно-комунікативних технологій доречно на будь-якому етапі вивчення теми:

- під час пояснення (введення нового матеріалу);
- під час закріплення;
- під час повторення;
- під час узагальнення матеріалу [8; 41].

Принципове нововведення використання комп'ютера – інтерактивність, що дозволяє розвивати активні форми навчання. Однією з найбільш вдалих форм подання навчального матеріалу на логопедичних заняттях можна назвати мультимедійну презентацію. Мультимедіа – відображення об'єктів дійсності у всіх можливих формах. Мультимедійна презентація – це зручний і ефективний спосіб представлення інформації за допомогою комп'ютерних програм, яка поєднує в собі динаміку, звук і зображення – чинники, які найдовше утримують увагу дитини [7; 14].

Використання комп'ютерних презентацій на заняттях зі старшими дошкільнятами має безліч переваг:

- 1) збільшує пізнавальну активність дітей, що сприяє підвищенню обсягу вивченого матеріалу;
- 2) сприяє процесу формування взаємодії і появі нових форм спілкування між дитиною і педагогом;
- 3) використовує наочно-образний тип інформації, яка зрозумілою дітям передшкільного віку;
- 4) сприяє процесу формування навчальної мотивації, підвищує самоконтроль, посидючість;
- 5) формує ефективне засвоєння матеріалу через розвиток творчих здібностей та уяви, збільшення словникового запасу, розвиток пам'яті;
- 6) сприяє формуванню вміння здійснювати контроль за результатом;
- 7) формує позитивний емоційний стан дитини в процесі занять, що є запорукою успіху [7].

Позитивними факторами ефективності застосування інформаційно-комунікативних технологій є:

- формування у дошкільнят стійкої мотивації і довільних пізнавальних інтересів;
- збільшення у дітей мотивації до навчання на занятті завдяки цікавим мультимедійним ефектам: звуку, рухам, мультиплікації;
- утримання в пам'яті на тривалий термін отриманих знань, їх стає легше застосувати на практиці після короткого повторення;
- здійснення більш тісного контакту з батьками, можна користуватися презентаціями для занять з дітьми вдома, що сприяє закріпленню знань [11; 41].

Отже, завдяки використанню інформаційно-комунікативних технологій під час навчання відбувається підвищення ефективності роботи зі збільшення словникового запасу. За умови систематичного використання в освітньому процесі мультимедійних презентацій в поєднанні з традиційними методами та прийомами навчання і корекції, збагачуються інтелектуальні враження і інтереси дітей, значно підвищується їх мовленнєва активність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Мовлення дитини активно розвивається вже з перших днів життя. Розвиток мовлення складається з послідовного освоєння всіх його структурних елементів: звукового, лексичного наповнення і граматичних закономірностей. Найбільш сильною ланкою в освоєнні мовлення є формування і розвиток словника дитини, без якого неможливе подальше засвоєння мовлення, законів словотворення і граматичної побудови мовленнєвих висловлювань.

Особливостями словникового запасу дітей із загальним недорозвиненням мовлення є повне незнання або неточне розуміння і вживання ряду слів, заміна видових понять родовими і навпаки, заміна ознак предметів. У словнику дітей невелика кількість узагальнюючих понять та майже відсутні синоніми та антоніми. Діти не можуть утворювати іменників за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів, у них обмежений лексичний запас, багаторазове використання однакових за звучанням слів з різними значеннями робить мовлення бідним та стереотипним. У зв'язку з цим збагачення словникового запасу є одним з основних завдань корекційної роботи з дітьми даної категорії.

Отже, ми розуміємо, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня мовленнєвого розвитку відзначається просте повсякденне мовлення, порушення звуковимови, недорозвинення фонематичного слуху, виражене відставання в формуванні словникового запасу та граматичної будови.

Таким чином, використання інформаційно-комунікативних технологій на заняттях збільшує ефективність роботи дітей і засвоєння інформації. За умови систематичного використання в освітньому процесі мультимедійних презентацій в поєднанні з традиційними методами та прийомами навчання і корекції, збагачуються інтелектуальні враження і інтереси дітей, значно підвищується їх мовленнєва активність.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

2.1. Методика дослідження стану сформованості словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня

В рамках магістерської роботи нами було проведено дослідження стану активного та пасивного словника та словникової мобільності дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня на базі КУ Сумський НВК №9 «Веснянка».

В експериментальному дослідженні сформованості словника взяли участь 14 дітей групи компенсуючого типу для дітей з порушенням мовлення, з них 12 дітей шостого року життя та 2 дітей п'ятого року життя. Це діти зі збереженим інтелектом, яким за висновками психолого-медико-педагогічної комісії було встановлено загальний недорозвинення мовлення ІІІ рівня.

Для проведення діагностики ми сформували дві групи дітей по 7 осіб: основну та групу порівняння.

Для обстеження були обрані методики обстеження активного та пасивного словника О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової [3] та «Словникова мобільність» В. В. Клименка.

Безпосереднє обстеження дітей передшкільного віку ми починали з бесіди, після якої зробили перші висновки, які потребували подальшого підтвердження вході детального обстеження дітей за допомогою підібраних нами методик.

Методика О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової стала першою, за допомогою якої ми діагностували дітей. На основі методики ми добирали власний іграшковий, дидактичний та мовленнєвий матеріал (ДОДАТОК А).

Методика складається з тестів, що спрямовані на дослідження активного та пасивного словникового запасу. Вона передбачає поступове ускладнення вправ для найбільш точної оцінки умінь дітей [3]. На основі методики ми добирали власний іграшковий, дидактичний та мовленнєвий матеріал (ДОДАТОК А).

Ця методика давала змогу оцінити рівень сформованості словникового запасу (показ предметних малюнків за вказівкою педагога та називання пред'явлених предметних малюнків, узагальнення, називання предмета за його описом тощо); обсяг пасивного та активного словників; стан граматичної складової (утворення слів суфіксальним способом, утворення множини іменників та дієслів, вживання іменників у різних відмінках з прийменниками та без, тощо); уміння оперувати узагальнюючими словами; розрізняти схожі за звучанням слова; знання синонімів, антонімів та багатозначних слів; розуміння і вживання прийменників.

Виявлення обсягу активного (пасивного) предметного словникового запасу.

Рівень складності А

Завдання №1. Спрямоване на дослідження активного (пасивного) словника. Дитина розглядає картинки та називає (показує) їх за словесною інструкцією: «Назви, що це? (Покажи, де..)»:

лялька, ведмедик, м'яч, машина, піраміда; книга, ручка, олівці, лінійка, фарби; тарілка, каструля, кружка, чайник, ложка.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей впізнавати предмети за ознакою. Словесна інструкція: «Послухай і відгадай, який предмет задуманий».

Круглий, зелений, розріжеш - червоний, солодкий.

Покрита пір'ям, літає.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Рівень складності Б.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження активного (пасивного) словника.

Дитина розглядає картинки та називає (показує) їх за словесною інструкцією: «Назви, що це? (Покажи, де..)»:

Лікоть, коліно, долоні, вуха, брови; вікно, підвіконня, рама, скло, кватирка; город, редиска, кабачок, петрушка, буряк.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей впізнавати предмети за ознакою. Словесна інструкція: «Послухай і відгадай, який предмет задуманий».

М'яка мебель, на якій люди відпочивають сидячи.

Будівля, де люди дивляться вистави.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Рівень складності В.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження активного (пасивного) словника.

Дитина розглядає картинки та називає (показує) їх за словесною інструкцією: «Назви, що це? (Покажи, де..)»:

Картина, ваза, клубок, стіл, клумба, іграшка, ополоник, табуретка, вінок, швабра.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей впізнавати предмети за ознакою. Словесна інструкція: «Послухай і відгадай, який предмет задуманий».

Посуд, в якому варять суп.

Місце, де діти навчаються.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Обсяг активного (пасивного) словникового запасу.

Рівень складності А.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження обсягу активного (пасивного) словникового запасу. Логопед пропонує дитині 2 сюжетні картинки на певну тематику: «У школі», «Дома» і дає словесну інструкцію: «Розглянь картинки та розкажи, що на них зображено». При виникненні труднощів логопед ставить додаткові навідні запитання.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей описувати предмет, називати його ознаки та властивості. Логопед надає словесну інструкцію: «Розкажи, які ознаки має ... (який буває ...); які дії він (вона) може виконувати (що вміє робити); хто там працює?».

Об'єкти опису: собака, машина.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Рівень складності Б.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження обсягу активного (пасивного) словникового запасу. Логопед пропонує дитині 2 сюжетні картинки на певну тематику: «У бібліотеці», «На вокзалі» і дає словесну інструкцію: «Розглянь картинки та розкажи, що на них зображено». При виникненні труднощів логопед ставить додаткові навідні запитання.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей описувати предмет, називати його ознаки та властивості. Логопед надає словесну інструкцію: «Розкажи, які ознаки має ... (який буває ...); які дії він (вона) може виконувати (що вміє робити); хто там працює?».

Об'єкти опису: кінь, літак.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Рівень складності В.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження обсягу активного (пасивного) словникового запасу. Логопед пропонує дитині 2 сюжетні картинки на певну тематику: «У садочку», «На будівництві» і дає словесну інструкцію: «Розглянь картинки та розкажи, що на них зображено». При виникненні труднощів логопед ставить додаткові навідні запитання.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження вміння дітей описувати предмет, називати його ознаки та властивості. Логопед надає словесну інструкцію: «Розкажи, які ознаки має ... (який буває ...); які дії він (вона) може виконувати (що вміє робити); хто там працює?».

Об'єкти опису: учень, поїзд.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів - відмова або далека словесна заміна.

Узагальнюючі поняття.

Рівень складності А.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Назви картинки (покажи картинки), що відносяться до заданого узагальнюючого поняття».

Узагальнюючі поняття: овочі; фрукти; ягоди.

Зміст малюнків: груша, огірок, вишня, лимон, смородина, банан, помідор, яблуко, капуста.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження обсягу словника узагальнюючих понять. Логопед дає словесну інструкцію: «Перерахуй, які предмети меблів (взуття) ти знаєш».

Оцінювання

2 бали – називає не менше 5 предметів;

1 бал – називає не більше 3 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Завдання №3. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Продовжи ряд предметів, назви їх одним словом (підбери узагальнююче поняття)».

Тарілка, чашка ...

Оцінювання:

2 бали – називає не менше 3 предметів;

1 бал – називає не більше 1 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Рівень складності Б.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Назви картинки (покажи картинки), що відносяться до заданого узагальнюючого поняття».

Узагальнюючі поняття: свійські тварини; дикі тварини; свійські птахи

Зміст малюнків: ведмідь, верблюд, індик, корова, вовк, вівця, олень, гусак, єнот.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження обсягу словника узагальнюючих понять. Логопед дає словесну інструкцію: «Перерахуй, які предмети транспорту (білизни) ти знаєш».

Оцінювання:

2 бали – називає не менше 5 предметів;

1 бал – називає не більше 3 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Завдання №3. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Продовжи ряд предметів, назви їх одним словом (підбери узагальнююче поняття)».

Зошит, альбом ...

Оцінювання:

2 бали – називає не менше 3 предметів;

1 бал – називає не більше 1 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Рівень складності В.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Назви картинки (покажи картинки), що відносяться до заданого узагальнюючого поняття».

Узагальнюючі поняття: дерева; квіти; кущі.

Зміст малюнків: бузок, дуб, ромашка, конвалія, шипшина, каштан, ялина, фіалка, калина

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження обсягу словника узагальнюючих понять. Логопед дає словесну інструкцію: «Перерахуй, що відноситься до населення (явищ природи)».

Оцінювання:

2 бали – називає не менше 3 предметів;

1 бал – називає не більше 1 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Завдання №3. Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Продовжи ряд предметів, назви їх одним словом (підбери узагальнююче поняття)».

Кепка, шапка...

Оцінювання:

2 бали – називає не менше 3 предметів;

1 бал – називає не більше 1 предметів;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Розрізнення схожих за звучанням слів.

Завдання №1. Спрямоване на перевірку фонематичного слуху дитини, здатність розрізнити схожі за артикуляцією та звучанням звуки. Логопед дає словесну інструкцію: «Послухай і скажи, що намальовано»:

Миска або мишка; сапка або шапка; коса або коза; молоток або молоко; трава або дрова; ворота або ворона; кішка або ліжко; роса або лоза; мило або шило.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або неправильне виконання завдання.

Слова - синоніми

Завдання. Спрямоване на дослідження словника синонімів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Підбери до поданих слів близькі за значенням слова. Наприклад: радість - веселощі, хоробрий – відважний».

Лікар, діти, спека, ніжний, веселий, турботливий, майструвати, викинути, нахилитися.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Багатозначність слів.

Завдання. Спрямоване на дослідження словника багатозначних слів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Склади словосполучення з даних слів»:

Темний (ніч, книга, провулок, кімната, вікно, чоловік, голос).

Тихий (звук, місто, зошит, погода, їзда, вечір).

Короткий (шлях, пам'ять, гілка, старий, плаття, чагарник).

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Слова - антоніми.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника антонімів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Порівняй предмети на картинках. Чим вони відрізняються?»

Рівень складності А. Зміст малюнків – яблука: велике і маленьке; стрічки: коротка і довга, вузька і широка.

Рівень складності Б. Зміст малюнків – книги: товста і тонка; сукня: чиста і брудна.

Рівень складності В. Зміст малюнків – тарілка: глибока і дрібна; ліс: густий і рідкий.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження словника антонімів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Підбери до поданих слів слова з протилежним значенням. Наприклад: хороший - поганий; йти – стояти»:

Рівень складності А. Друг, любов, ніч, говорити, покласти, будувати, веселий, гіркий, теплий.

Рівень складності Б. Перемога, хоробрий, щастя, сваритися, лаятися, виграти, швидкий, сміливий, світлий.

Рівень складності В. Світло, краса, спокій, радіти, не спати, нахилитися, правдивий, ясний, войовничий.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Завдання №3. Спрямоване на дослідження словника антонімів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Закінчи речення».

Рівень складності А.

Мотузка товста, а нитка ...

Вугілля чорне, а сніг ...

Рівень складності Б.

Сом - риба велика, а кількика ...

У байці бабка лінива, а мураха ...

Володя ввічливий, а Саша ...

Рівень складності В.

Ріпа солодка, а редька ...

Груша солодка, а лимон ...

Кисіль варять густий або ...

Ліс буває густий або ...

Квіти у незабудки дрібні, а у соняшника ...

Ставок маленький, а море ...

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Розуміння і вживання прийменників.**Рівень складності А.**

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника прийменників дитини, їх розуміння та вживання у мовленні. Логопед дає словесну інструкцію: «Склади речення за картинками і запитаннями Де? (Куди?), Звідки? (Покажи картинку, прослухавши речення)».

Зміст картинного матеріалу:

Книга лежить на столі.

Книга лежить в столі.

Книга лежить під столом.

Рівень складності Б.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника прийменників дитини, їх розуміння та вживання у мовленні. Логопед дає словесну інструкцію: «Склади речення за картинками і запитаннями Де? (Куди?), Звідки? (Покажи картинку, прослухавши речення)».

Зміст картинного матеріалу:

Кіт лежить на стільці.

Кіт стрибає зі стільця.

Кіт ходить біля стільця (йде повз стільця).

Кіт спить під стільцем.

Рівень складності В.

Завдання №1. Спрямоване на дослідження словника прийменників дитини, їх розуміння та вживання у мовленні. Логопед дає словесну інструкцію: «Склади речення. Дай відповідь на питання»:

Де лежить пенал? (Куди поклали пенал?)

Де стоїть портфель?

Звідки взяли пенал?

Зміст малюнків.

Пенал лежать в портфелі. - Дівчинка дістає пенал з портфеля.

Пенал лежить на портфелі. - Дівчинка бере пенал з портфеля.

Пенал лежить під портфелем. - Пенал лежав на портфелі. - Дівчинка дістала олівці з-під портфеля.

Пенал лежав за портфелем. - Дівчинка бере пенал за портфелем.

Пенал лежить перед портфелем. - Портфель за пеналом.

Пенал біля портфеля.

Завдання №2. Спрямоване на дослідження словника прийменників дитини, їх розуміння та вживання у мовленні. Логопед дає словесну інструкцію: «Встав у речення потрібні прийменники». (Усно)

Рівень складності Б-В.

Чайка летіла ... морем.

Міст побудували ... річкою.

Учень виходить ... школи.

Машина стоїть ... будинку.

Гудзики відірвалася ... пальто.

Автобус під'їхав ... зупинки.

Діти йдуть ... ліс ... грибами.

Ящик ... листами і газетами.

Підніми папірець ... столу.

Словник: над; через; зі; біля; від; до; в, за, з; зі.

Оцінювання:

2 бали – правильне виконання;

1 бал – відповідає з допомогою логопеда;

0 балів – відмова або далека словесна заміна.

Після виконання всіх завдань за методиками, відбувається оцінювання стану розвитку словника за рівнями:

- Високий рівень - 380 балів;
- Середній рівень - 220-315 балів;
- Низький рівень - менше 220 балів.

Наступною методикою, за якою ми діагностували дітей була методика «Словникова мобільність» В. В. Клименка.

Методика призначена для визначення рівня розвитку словникового запасу дітей 4-7 років, а також здатності до використання у своєму мовленні слів засвоєної лексики. Методика складається з 6 завдань, що мають певну спрямованість. Кожне завдання оцінюється балами і інтерпретується в залежності від отриманого результату [1]. На основі методики ми добирали власний іграшковий, дидактичний та мовленнєвий матеріал (ДОДАТОК А).

Методика включала в себе такі завдання та вправи.

Завдання А. Спрямоване на дослідження словника дитини та швидкого реагування на завдання. Логопед дає словесну інструкцію: «Придумай якнайбільше слів, що починаються зі звука [с]».

Час виконання: 1 хвилина.

Оцінювання.

- 6 - 7 слів - високий рівень;
- 4 - 5 слів - середній,
- 2 - 3 слова - низький.

Завдання Б. Спрямоване на дослідження словника дитини, її здатність швидко добирати потрібне слово до заданого складу. Логопед дає словесну інструкцію: «Відгадай, що я хочу сказати? За ...».

Якщо дитина мовчить (незважаючи на повторення даного складу) або механічно повторює сказане, не намагаючись закінчити слово, то можна перейти до наступного стилю:

«А тепер, що я хочу сказати? Пона ...» і т. д.

Всього дитині дається 10 складів, які неоднаково часто зустрічаються на початку різних слів. Склади наступні: 1) по, 2) на, 3) за, 4) ми, 5) му, 6) ло, 7) че, 8) при, 9) ку, 10) зо.

Оцінювання:

- доповнив всі запропоновані склади до цілого слова - високий рівень;
- впорався з половиною запропонованих складів - середній рівень;
- зміг доповнити тільки 2 склади - низький рівень.

Завдання В. Спрямоване на дослідження здатності дитини складати речення з поданих слів, граматично правильно їх пов'язати. Логопед дає словесну інструкцію: «Склади речення з таких слів»:

- 1) дівчинка, м'ячик, лялька;
- 2) літо, ліс, гриби.

Оцінюється правильність складання фрази.

Завдання Г. Спрямоване на дослідження здатності дитини добирати рими до поданих слів. Логопед дає словесну інструкцію: «Ти, звичайно, знаєш, що таке рима. Рима - це таке слово, яке співзвучне з іншим. Два слова римуються між собою, якщо вони закінчуються однаково. Зрозумів? Наприклад, два слова: рак, мак. Вони звучать однаково, значить, вони римуються. Тепер я тобі дам слово,

а ти підбери якомога більше слів, які з цим словом римуються. Слово це буде «день».

Якщо дитина не зрозуміла, покажіть їй, як це зробити, на прикладі зі словом «день», перш ніж почати тест з іншим словом. Два інших слова: каша, маска.

Час роботи з одним словом - 1 хвилина. Тест виконаний, якщо дитина підбрала три рими щонайменше для двох слів.

Завдання Д. Спрямоване на дослідження словотворення та словника зменшено-пестливих форм слів дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Як буде називатися маленький предмет?»

М'яч – м'ячик;

рука - ...;

сонце - ...;

трава - ...;

плече - ...;

вухо - ...;

таз - ...

Оцінювання.

- 6-7 балів - високий рівень,
- 4-5 балів - середній,
- 2-3 бали - низький.

Завдання Е. Спрямоване на дослідження словотворення та словника прикметників дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Якщо предмет зроблений з заліза, то який він?»

Залізо - ...;

дерево - ...;

сніг - ...;

пух - ...;

папір - ....

Оцінювання.

- 4-5 балів - високий рівень,
- 2-3 бали - середній,
- 0-1 бал - низький.

Завдання Ж. Спрямоване на дослідження загального словникового запасу дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Як називається людина, яка навчає, столярує, теслярує, будує, саджає, перекладає, готує?»

Оцінювання.

- 6-7 балів - високий рівень,
- 4-5 балів - середній,
- 2-3 бали - низький.

Завдання З. Спрямоване на дослідження особливостей звукового аналізу слова дитини. Логопед дає словесну інструкцію: «Я буду називати тобі слова, а ти, як тільки почуєш слово, яке починається зі звука [д], відразу плеснеш у долоні».

Слова: дача, рука, хмара, лисиця, будинок, Даша, сом, дорога, тарілка, стіл, дощ, липа, тачка, каша, душ, дим, річка, кішка, виделка, трава.

Оцінювання проводиться на основі підрахунку кількості правильно виконаних хлопків:

- безпомилкове виконання - високий рівень,
- 1-2 помилки - середній,
- 3 і більше помилок – низький.

За допомогою методик ми встановили рівень сформованості активного і пасивного словника у дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

2.2. Аналіз результатів обстеження стану сформованості словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Наступним етапом нашого дослідження стало формування висновків про рівень стану сформованості словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, порівняння отриманих даних з нормами мовленнєвого розвитку дітей 6-го року життя.

Результати обстеження дітей за методикою О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової представлені в таблиці 2.1.

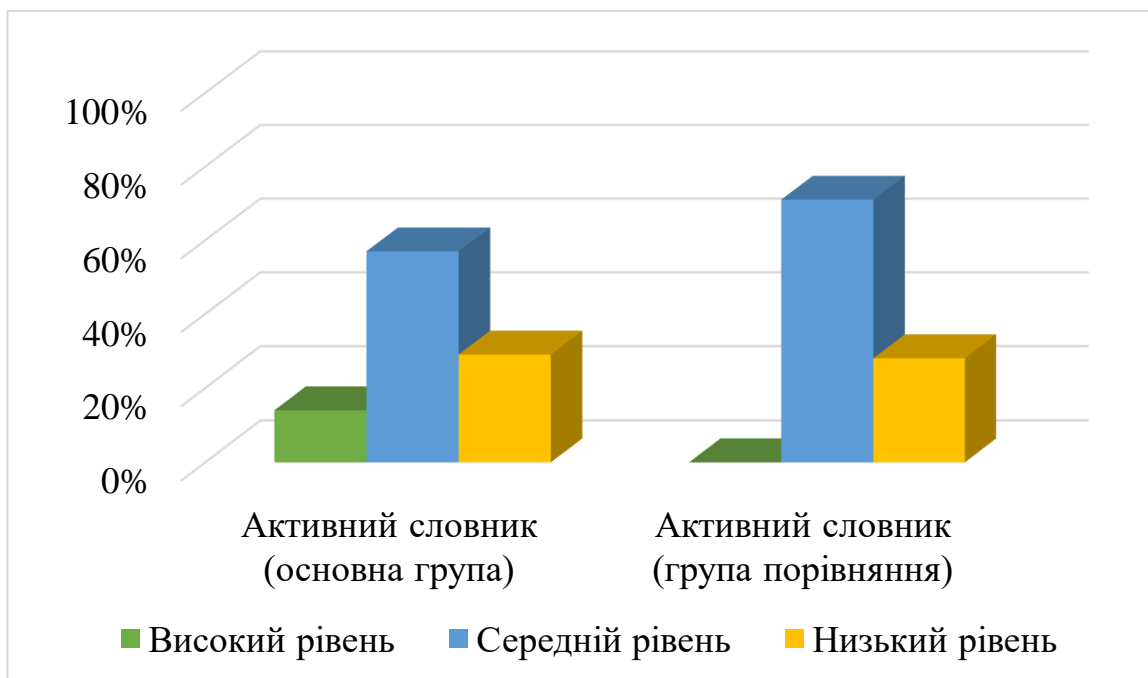
Таблиця 2.1.

Результати обстеження дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня за методикою О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової

Рівень \ Групи	Основна група		Група порівняння	
	Словник			
	Активний	Пасивний	Активний	Пасивний
Високий	14%	29%	0%	14%
Середній	57%	43%	71%	43%
Низький	29%	29%	29%	43%

Згідно з отриманими нами даних обстеження видно, що 4 дитини (57%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи мають середній показник рівня розвитку активного словникового запасу, високого рівня досягла 1 дитина (14%), низький рівень виявили 2 дитини (29%) (Рис. 2.1.).

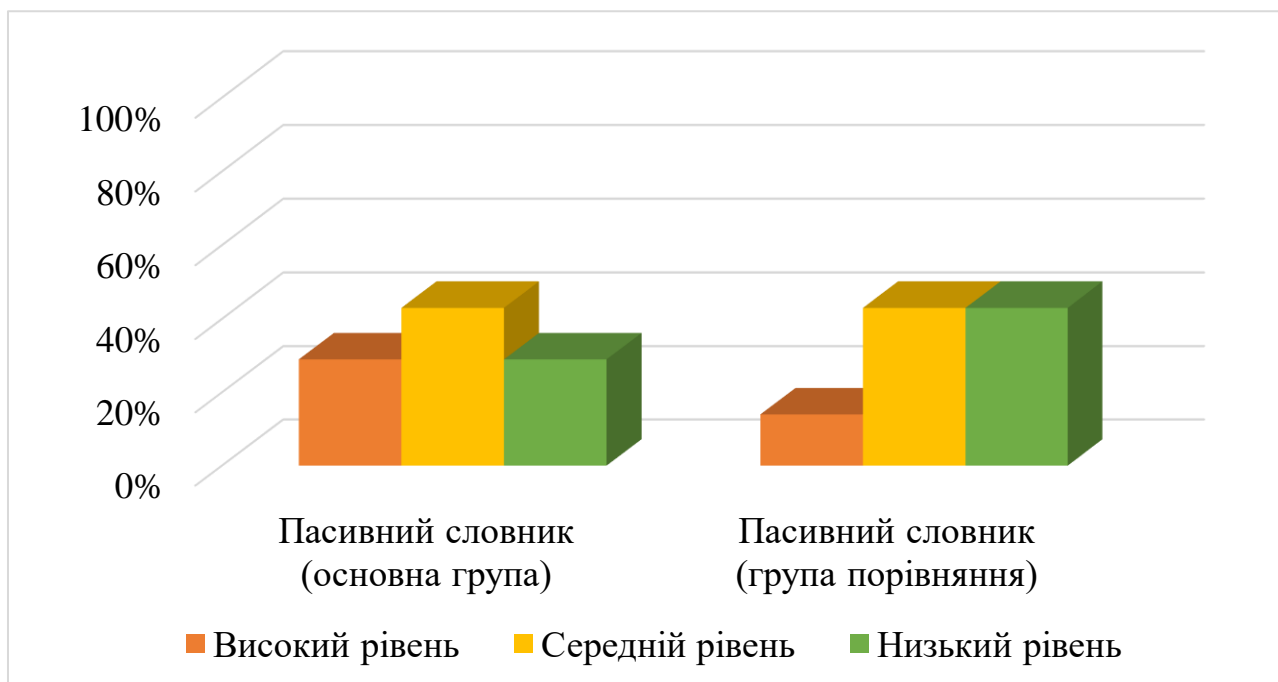
З результатів групи порівняння можна сказати, що середній рівень розвитку активного словникового запасу мають 5 дошкільників (71%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, низький рівень виявили 2 дитини (29%). Високого рівня розвитку активного словникового запасу не досягла жодна дитина (Рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Рівень розвитку активного словника

Обстеження пасивного словника показало, що 3 дитини (43%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи мають середній показник рівня розвитку пасивного словникового запасу, високого рівня досягли 2 дошкільника (29%), низький рівень виявили 2 дитини (29%) (Рис. 2.2.)

Щодо групи порівняння, то згідно з отриманими нами даними обстеження видно, що 3 дитини (43%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня мають середній показник рівня розвитку пасивного словникового запасу, високого рівня досягла 1 дошкільника (14%), низький рівень виявили 3 дитини (43%) (Рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Рівень розвитку пасивного словника

Якісний аналіз даних показує, що найкраще у дітей розвинений номінативний словник, на нижчому рівні розвитку знаходиться дієслівний словник, потім – словник прикметників та числівників. Найгірше розвинений словник прийменників. Також труднощі виникали під час добору антонімів та синонімів.

Складним для дітей виявилось завдання на складання словосполучень з поданих слів: деякі дошкільники зазнали певних труднощів, а деякі – зовсім не виконали завдання.

Результати обстеження дітей за методикою «Словникова мобільність» В. В. Клименка представлені в таблиці 2.2.

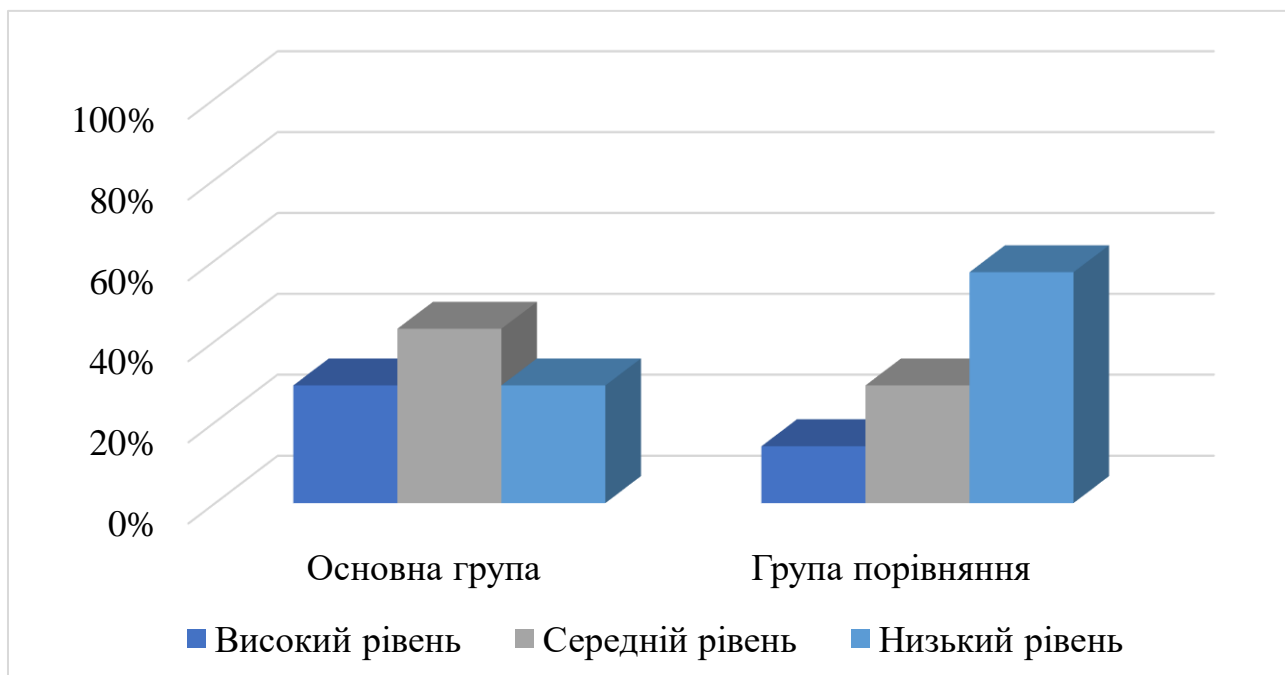
Таблиця 2.2.

Результати обстеження дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня за методикою «Словникова мобільність» В. В. Клименка

Рівень \ Групи	Основна група	Група порівняння
Високий	29%	14%
Середній	43%	29%
Низький	29%	57%

Згідно з отриманими нами даних обстеження видно, що 2 дитини (29%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи досягли високого рівня розвитку активного словникового запасу, середній рівень мають 3 дитини (42%), низький рівень виявили 2 дитини (29%) (Рис. 2.3.).

Щодо групи порівняння дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, то середній рівень розвитку словникового запасу мають 2 дитини (29%), високого рівня досягла 1 дитина (14%), низький рівень виявили 4 дитини (57%) (Рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Рівень розвитку словникового запасу

Якісний аналіз даних показав, що найскладнішим для дошкільників виявилось завдання на підбір рими до заданого слова. Навіть після пояснення та надання зразку дітям було складно добирати правильні та доречні слова. Успішно дане завдання змогли виконати лише 20% випробуваних з усієї групи дошкільників.

Недостатньо якісно було виконано дітьми завдання на підбір слів на поданий звук та склад. Певних труднощів діти зазнали під час виконання вправи на складання фрази, що повинна була об'єднати в собі дані слова. Деякі діти допускали граматичні помилки або випускали одне слово.

Отже, проведене нами обстеження показало, що рівень активного та пасивного словникового запасу та словникової мобільності дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня знаходиться на середньому та низькому рівні розвитку. Це підтверджує необхідність збагачення та активізації словника у дітей цієї категорії. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у корекційно-розвитковій роботі зі збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня засобами ІКТ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проаналізувавши результати обстеження дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня за методиками О. Є. Грибової, Т. П. Безсонової та В. В. Клименка, ми з'ясували, що у дітей рівень активного та пасивного словникового запасу та словникової мобільності знаходиться на середньому та низькому рівні розвитку. Це підтверджує необхідність збагачення та активізації словника у дітей цієї категорії.

Для дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня характерні порушення дрібної та загальної моторики, зниження мовленнєвої активності, бідність активного і пасивного словника, недорозвинення лексико-граматичних категорій, порушення стійкості, концентрації, переключення уваги.

Якісний аналіз даних показує, що найкраще у дітей розвинений номінативний словник, на нижчому рівні розвитку знаходиться дієслівний словник, потім – словник прикметників та числівників. Найгірше розвинений словник прийменників. Також труднощі виникали під час добору антонімів та синонімів. Дітям досить складно добирати слова з певних категорій, узагальнювати та групувати їх. Навіть після пояснення та надання зразку дітям було складно добирати правильні та доречні слова.

Складнощі виникають у дітей під час складання фраз і речень, при об'єднанні слів у словосполучення, вони допускають граматичні помилки.

Також діти зазнавали труднощів у доборі слів з різних лексичних тем на заданий звук чи склад. Вони довго вагалися, думали, постійно орієнтувалися на реакцію логопеда.

Отже, все вище вказане дає нам підстави для впровадження системи корекційно-розвиткової роботи зі збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня засобами ІКТ.

РОЗДІЛ 3

ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІКТ В УМОВАХ ОЧНОГО І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

3.1. Методика збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами ІКТ

Спираючись на результати аналізу літературних джерел та дані констатувального етапу дослідження нами було розроблено методику збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами ІКТ.

Мета методики: збагатити та активізувати словник дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами ІКТ.

Застосовуючи засоби ІКТ в корекційно-розвитковій роботі з поєднанням різних видів діяльності, ми реалізуємо такі завдання методики: розвиток фонематичного слуху, формування здатності розуміти словесні інструкції, розвиток слухової та зорової уваги та зосередженості, збагачення словникового запасу лексиною за відповідними лексичним темами, поповнення словника дієслівною та прикметниковою лексиною, формування уявлень про просторові відношення предметів і їх позначення в мовленні за допомогою простих словесних конструкцій з прийменниками, сприяння переходу слів із пасивного словника в активне мовлення.

Формувальний етап дослідження щодо збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами ІКТ нами був в реалізований на базі КУ Сумський НВК №9 «Веснянка» в групах компенсуючого типу для дітей з порушенням мовлення.

Робота проводилась в індивідуальній формі в першу половину дня, три рази на тиждень з кожною дитиною, заняття були проведені в період з січня по квітень 2021 року.

Під час проведення занять ми використовували засоби ІКТ – ігри-презентації, які передбачали включення в основне заняття для збагачення словника дітей з певної теми. Матеріал занять відповідав віковим можливостям дітей, надавався в ігровій формі, збагачував пізнавальний інтерес. Заняття містили як навчальні, так і розвивальні та виховні моменти.

Всі заняття мали чітку структуру і склались із вступної (налаштування дітей на заняття), основної (реалізація корекційних завдань в ході заняття та використання засобів ІКТ) та заключної частин (підведення підсумків).

Ми пропонуємо систему завдань на основі мультимедійних презентацій. Завдання на заняття добираються відповідно до теми та можливостей дітей, спочатку можуть виконуватися дорослими перед дітьми, потім дітьми пасивно, тобто з допомогою дорослих, поступово переходячи до самостійного виконання.

Весь матеріал для проведення занять був розроблений та підібраний індивідуально.

Система завдань

Мета: формування позитивної мотивації до комунікативної взаємодії, налагодження емоційного контакту педагога з дитиною, формування пізнавального інтересу, розширення словникового запасу, розвиток здатності до розуміння мовленнєвих інструкцій, сприяння переходу слів із пасивного словника в активне мовлення.

Лексична тема: «Овочі. Фрукти»

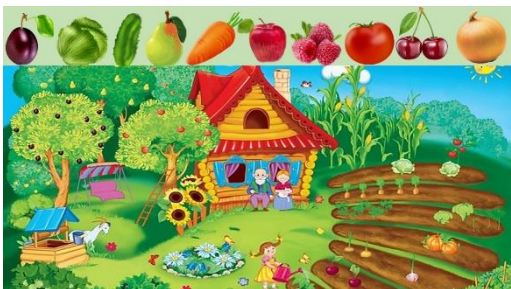
Гра 1. «Зберемо врожай!»

Мета: закріпити узагальнюючі назви «овочі» та «фрукти», повторити їх назви.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь, весь наш урожай перемішався. Давай розподілимо овочі та фрукти

по різних корзинах. Будемо промовляти – «Я кладу в корзину ..., це ... (овоч чи фрукт)» та натискати на клавішу (фрукт чи овоч одразу переміщається в корзину). Почнімо!»

Гра 2. «Де що росте?»

Мета: закріпити вміння дітей використовувати прийменники «на» та «в».

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь на малюнок та допоможи дівчинці розподілити овочі та фрукти на свої місця (на грядку, в сад, на дерево, на кущ і т.д.)».

Гра 3 «Четвертий зайвий»

Мета: розвивати вміння класифікувати предмети за суттєвою ознакою, узагальнювати.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь на малюнок та знайди зайвий предмет».

Лексична тема: «Посуд»

Гра 4 «Що для чого?»

Мета: закріплювати назви предметів посуду, класифікувати їх за дією, яку виконують з їх допомогою, збагачувати словник дієслів.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Я буду називати дію, а ти знайди, назви та натисни на той предмет, про який говориться. Потім повтори речення. Наприклад: «Ним ріжуть хліб» - ніж; «Ножем ріжуть хліб»».

Гра 5 «Відтвори ряд»

Мета: закріплювати назви предметів посуду, розвивати пам'ять та увагу.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Я назву ряд предметів посуду, а ти повинен запам'ятати та натиснути на них у тому порядку, в якому я назвала».

Гра 6 «Чия тінь?»

силуетами предметів посуду.

Мета: розвивати увагу, спостережливість, зорове сприйняття, мислення; закріплювати знання дітей про предмети посуду, їх візуальне зображення; навчати дітей помічати відмінності між

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Розподіли предмети посуду відповідно до тіні та назви їх».

Лексична тема: «Свійські та дикі тварини»

Гра 7 «Де хто живе?»

Мета: поглибити і розширити знання дітей про свійських та диких тварин, їхні домівки; закріпити знання про те, де живуть тварини.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Давай допоможемо кожній тваринці знайти свою домівку. Обери з поданих варіантів потрібний. Наприклад: «Ведмідь – дика тварина, він живе у лісі в берлозі. Свиня – свійська тварина, вона живе у людей в хліву»».

Гра 8 «Хто чим живиться?»

Мета: поглибити і розширити знання дітей про свійських та диких тварин, закріпити знання про те, чим харчуються тварини.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Давай нагодуємо наших тваринок. Обери з поданих варіантів потрібний. Наприклад: «Зайчик їсть моркву»».

Гра 9 «Де сидить котик?»

Мета: поглибити і розширити словник прийменників у дітей, закріпити вміння будувати речення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь і скажи, де сидить котик. Натискай і допомагай йому переміщатися».

Лексична тема: «Свійські та дикі птахи»

Гра 10 «Сім'я птахів»

Мета: поглибити і розширити знання дітей про свійських та диких птахів, згадати членів сім'ї, розвивати логічне мислення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь, наші птахи загубили один одного, давай приберемо зайвих і допоможемо сім'ї об'єднатися. Наприклад: «Це сім'я гусей – мама-гусиня, тато-гусь, діти-гусенята. Вони свійські»».

Гра 11 «Чия тінь?»

Мета: розвивати увагу, спостережливість, зорове сприйняття, мислення; закріплювати знання дітей про свійських та диких птахів, їх візуальне зображення; навчати дітей помічати відмінності між силуетами свійських та диких птахів.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Допоможи кожній пташці знайти свою тінь та назви свійська вона чи дика».

Гра 12 «Хто це?»

Мета: розвивати увагу, мислення, навчати дітей знаходити птахів за їх описом та ознаками; закріплювати знання дітей про

свійських та диких птахів, їх візуальне зображення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Послухай уважно про кого йдеться та обери потрібного птаха. Нагадай це свійський чи дикий птах».

Лексична тема: «Транспорт»

Гра 13 «Який це транспорт?»

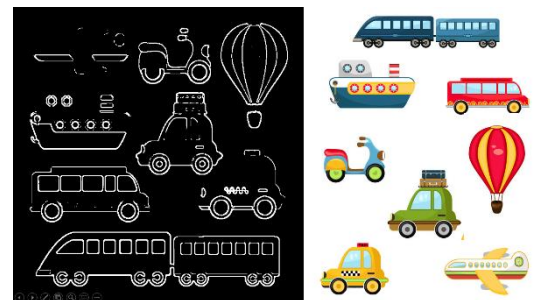

Мета: удосконалювати знання дітей про види транспорту та особливості пересування; закріпити призначення транспорту для людей.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Давай розподілимо транспорт на три групи наземний, повітряний та водний. Обери з наданих варіантів транспорт до кожної групи. Наприклад: «Літак – це повітряний транспорт.» і т.д.».

Гра 14 «Де ти їдеш?»

Мета: удосконалювати знання дітей про види транспорту та особливості пересування; закріпити призначення транспорту для людей, збагатити словник прийменників та удосконалювати навички складати складні речення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Подивись на силует транспорту, відгадай його та склади речення за прикладом: «Я їду в автобусі, а автобус їде по дорозі»».

Гра 15 «Що це?»

Мета: удосконалювати знання дітей про види транспорту та особливості пересування; закріпити призначення транспорту для людей, знаходити потрібний транспорт за ознаками, розвивати логічне мислення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Відгадай, про який транспорт йдеться та натисни на нього. Склади речення з однією ознакою. Наприклад: «Літак має великі довгі крила»».

Лексична тема: «Професії»

Гра 16 «Кому це треба для роботи?»

Мета: вдосконалювати знання дітей про професії дорослих; вчити знаходити предмети, що потрібні для певної професії; розвивати пам'ять, кмітливість.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Розподіли предмети відповідно кожної професії. Відтвори алгоритм дій: назви предмет, скажи до якої професії він відноситься, натисни на нього, склади речення. Наприклад: «Шприц, лікар. Лікар робить укол шприцем»».

Гра 17 «Хто це?»

Мета: вдосконалювати знання дітей про професії дорослих; вчити дітей впізнавати професію за її описом; розвивати пам'ять, увагу та кмітливість.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Послухай уважно та відгадай про кого йде мова. Натисни на потрібну професію та назви її. Наприклад: «Багато читає, навчає дітей, дуже добра» (вчителька або вихователь)».

Гра 18 «Знайди помилку?»

Мета: вдосконалювати знання дітей про професії дорослих; розвивати пам'ять, увагу та кмітливість.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь на малюнок та знайди помилку. Що не так? Натисни на зайвий предмет».

Гри з різних тем

Гра 19 «Розклади все на місця»

Мета: закріпити словник узагальнюючих слів, прийменників; удосконалити знання дітей про місцезнаходження предметів вдома; закріпити вміння складати речення.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь який безлад вдома! Давай наведемо порядок. Обирай предмет, назви його та скажи, де він лежить вдома. Наприклад: «Каструля – це посуд, вона стоїть на полиці на кухні»».

Гра 20 «Четвертий зайвий»

Мета: закріпити словник узагальнюючих слів, розвивати пам'ять, увагу та кмітливість.

Хід гри. Логопед дає інструкцію: «Поглянь на малюнки та знайди зайвий предмет. Скажи чому саме так».

Батькам надавалися посилання на Google-Диск та посилання в кабінеті Google Classroom в корпоративній пошті закладу, де у кожного вихованця власний електронний кабінет. Діти могли дистанційно займатися вдома під наглядом батьків. До кожної презентації-гри надавалися рекомендації, завдання та правила.

3.2. Аналіз результатів впровадження експериментальної методики збагачення та активізації словника дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення засобами ІКТ

Після впровадження засобів ІКТ на заняттях з дітьми передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня з поєднанням різних видів діяльності, нами було проведено повторну діагностику рівня сформованості словника дітей; мета – порівняння рівнів сформованості словника дітей із загальним недорозвиненням мовлення основної групи та групи порівняння за показниками, що були встановлені при проведенні

констатувального етапу дослідження та виявлення ефективності або неефективності впливу засобів ІКТ на заняттях.

Для цього було проведено повторне обстеження словника дітей за допомогою завдань, що використовувались на констатувальному етапі дослідження та оформлення висновків у вигляді діаграм для порівняння.

На констатувальному етапі дослідження ми обстежили 14 дітей групи компенсуючого типу в КУ Сумський НВК №9 «Веснянка». Для впровадження експериментальної методики ми сформували дві групи дітей по 7 осіб: основну та групу порівняння. З дітьми групи порівняння ми проводили класичні логопедичні заняття, а у роботі з дошкільниками основної групи впроваджували розроблену нами методику. Після завершення занять ми проводили оцінку рівня сформованості словника обох груп дітей.

На контрольному етапі ми повторно використали методики обстеження активного та пасивного словника О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової та «Словникова мобільність» В. В. Клименка.

Результати повторного обстеження дітей за методикою О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Результати повторного обстеження дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня за методикою О. Є. Грибової та Т. П. Безсонової

Рівень \ Групи	Основна група		Група порівняння	
	Словник			
	Активний	Пасивний	Активний	Пасивний
Високий	57%	86%	29%	43%
Середній	43%	14%	57%	57%
Низький	0%	0%	14%	0%

Згідно з отриманими нами даних обстеження видно, що результати дітей значно покращилися, 4 дитини (57%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи досягли високого рівня розвитку активного словникового запасу, середній рівень мають 3 дошкільника (43%). Низького рівня розвитку активного словникового запасу не досягла жодна дитина.

Повторні результати групи порівняння показали, що класичні логопедичні заняття покращили результати дітей не на досить великий відсоток. Так 1 дитина (14%) із загальним недорозвиненням мовлення III рівня виявила низький рівень розвитку активного словникового запасу, середнього рівня мають 4 дитини (57%), високого рівня розвитку активного словникового запасу досягло 2 дошкільника (29%).

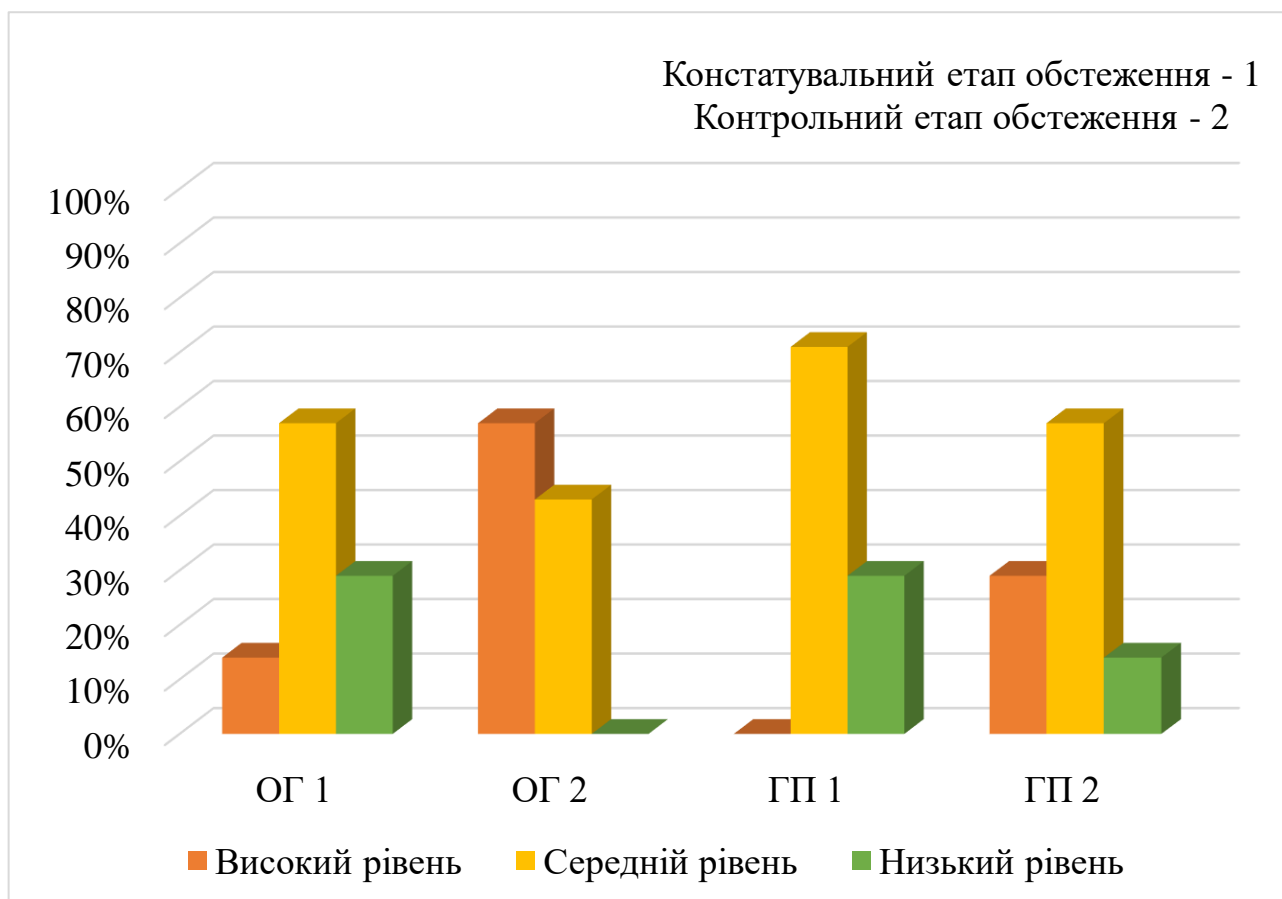
В основній групі відсоток дітей, які досягли високого рівня розвитку активного словника, збільшився на 43%, а в групі порівняння – на 29%.

Отримані результати ми порівняли з попередніми в таблиці 3.2. та занесли до діаграми (Рис. 3.1.).

Таблиця 3.2.

Результати констатувального і контрольного обстеження активного словника

Групи Рівень	Основна група		Група порівняння	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	14%	57%	0%	29%
Середній	57%	43%	71%	57%
Низький	29%	0%	29%	14%

Рис. 3.1. Порівняння результатів констатувального і контрольного обстеження активного словника

Повторне обстеження пасивного словника показало, що 86% дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи покращили свої результати та досягли високого рівня розвитку. Середній рівень розвитку пасивного словникового запасу мають 14% дошкільників. Низького рівня розвитку пасивного словникового запасу не досягла жодна дитина.

Щодо групи порівняння, то згідно з отриманими нами даними повторного обстеження видно, що 43% дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня показали гарний результат і мають високий рівень розвитку пасивного словника. Середнього рівня досягли 57% дошкільників. Низького рівня розвитку пасивного словникового запасу не досягла жодна дитина.

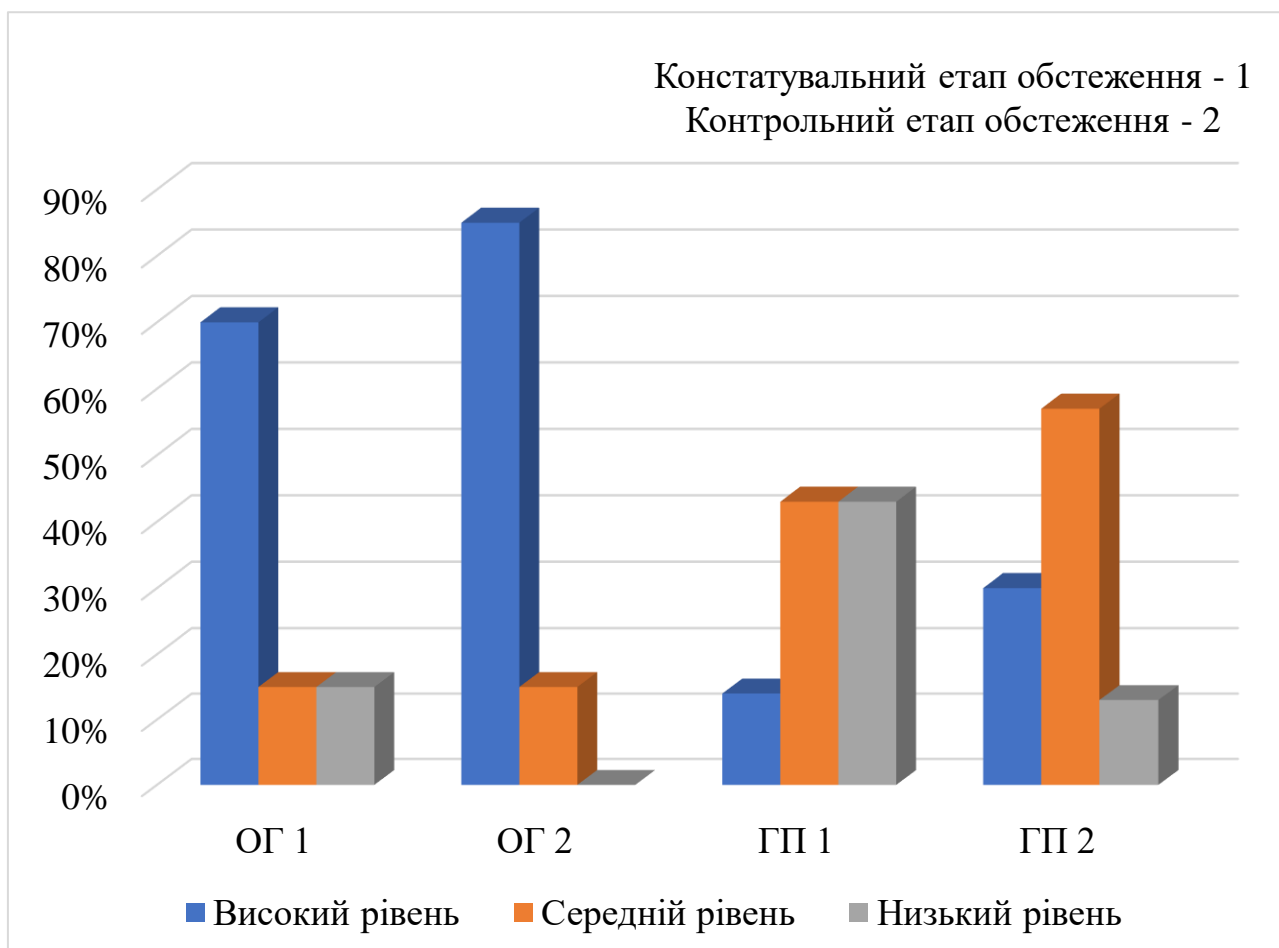
В основній групі відсоток дітей, які досягли високого рівня розвитку пасивного словника, збільшився на 57%, а в групі порівняння – на 29%.

Отримані результати ми порівняли з попередніми таблиці 3.3. та занесли до діаграми (Рис. 3.2.).

Таблиця 3.3.

Результати констатувального і контрольного обстеження пасивного
словника

Групи Рівень	Основна група		Група порівняння	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	70%	85%	14%	30%
Середній	15%	15%	43%	57%
Низький	15%	0%	43%	13%

Рис. 3.2. Порівняння результатів констатувального і контрольного обстеження пасивного словника

Якісний аналіз даних показав, що у дітей значно збагатився номінативний словник. У всіх дітей основної групи словник поповнився новими словами. Кількість дієслів і прикметників помітно збільшилась, дошкільники правильно вживають прості та складні прийменники. Покращилась робота з добору антонімів і синонімів до наданих слів. Ми помітили, що діти основної групи почали відповідати на запитання повними поширеними реченнями, складати прості поширені та складні речення. Самостійно утворюють множину іменників без допомоги логопеда. В мовленні частіше почали використовувати зменшено-пестливі суфікси, яким діти позначають улюблені предмети чи осіб близького оточення. Покращилась робота зі словотворення.

Словниковий запас дошкільників групи порівняння збільшився, але значно менше, порівняно з основною групою. Згідно з результатами обстежень,

більше розвинувся саме пасивний словник дошкільників. Граматична сторона дітей групи порівняння зазнала мінімальних змін.

Результати повторного обстеження дітей за методикою «Словникова мобільність» В. В. Клименка представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Результати повторного обстеження дітей передшкільного віку із ЗНМ III рівня за методикою «Словникова мобільність» В. В. Клименка

Рівень \ Групи	Основна група	Група порівняння
Високий	71%	43%
Середній	29%	43%
Низький	0%	14%

Згідно з отриманими нами даних повторного обстеження видно, що 80% дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня основної групи покращили свої результати та мають високий рівень розвитку словникового запасу, середнього рівня досягли 20% дошкільників. Низького рівня розвитку активного словникового запасу не досягла жодна дитина.

Щодо групи порівняння дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, то при повторному обстеженні 14% дошкільників досягли високого рівня розвитку словникового запасу, середній рівень мають 58% дітей. Низький рівень розвитку активного словникового запасу досягло 28% дошкільників.

Отримані результати ми порівняли з попередніми в таблиці 3.4. та об'єднали в діаграму (Рис. 3.3.).

Таблиця 3.4.

Результати констатувального і контрольного обстеження словникової мобільності

Групи Рівень	Основна група		Група порівняння	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	29%	71%	14%	43%
Середній	43%	29%	29%	43%
Низький	29%	0%	57%	14%

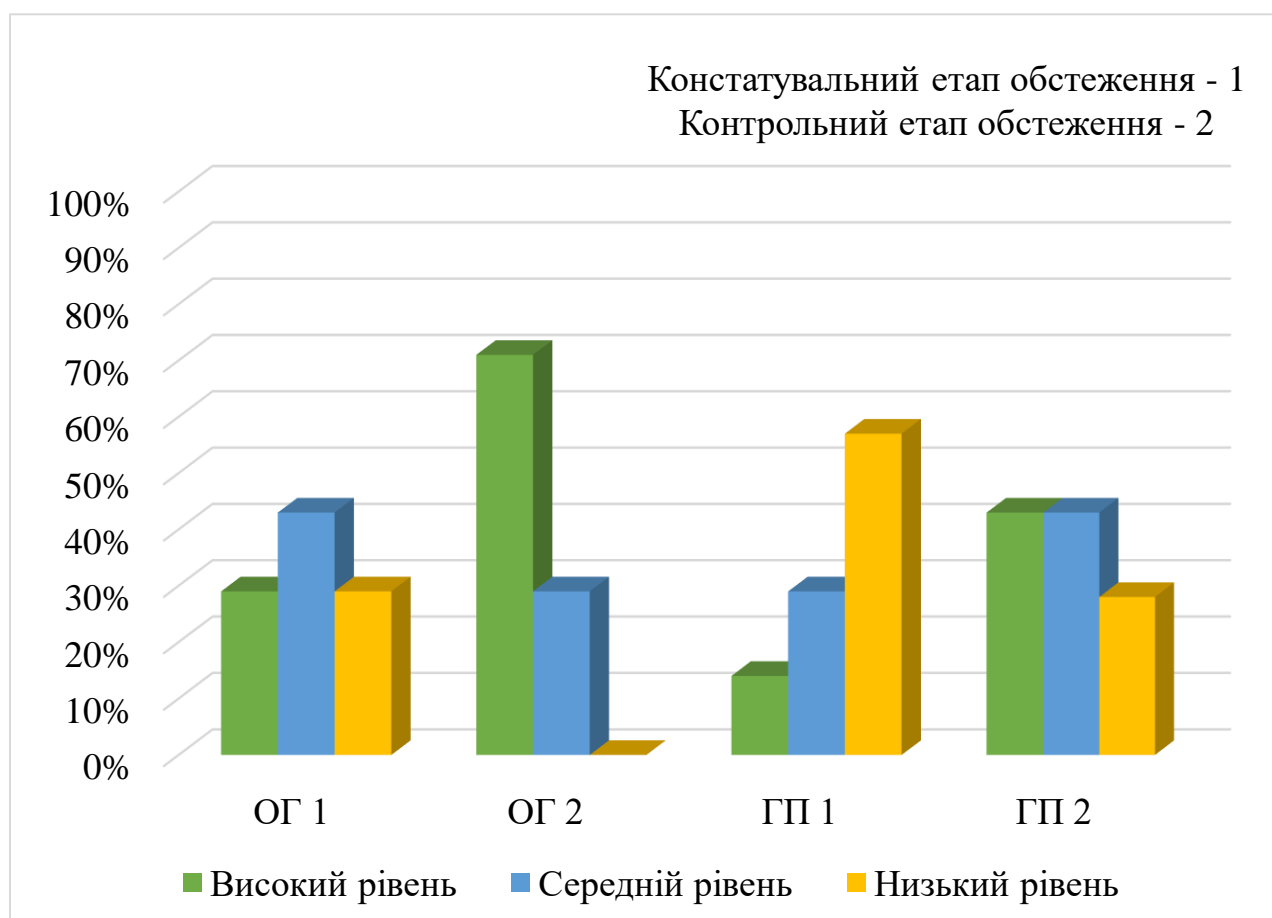

Рис. 3.3. Порівняння результатів констатувального і контрольного обстеження словникової мобільності

Якісний аналіз даних показав, що діти основної групи значно краще впоралися із завданнями при повторному обстеженні. Дошкільники легко та швидко підбирали слова на заданий звук та склад. Граматично правильно склали фрази та речення зі словами, які їм надавав логопед. Щодо завдань на підбір рими, то при повторному обстеженні діти основної групи впоралися набагато краще, хоча ще зазнавали деяких труднощів. Покращилось оперування в мовленні зменшено-пестливим суфіксами. Кількість дієслів і прикметників помітно збільшилась, дошкільники почали вживати прості прийменники.

Щодо групи порівняння, то результати повторного обстеження показали, що дошкільники не набагато підвищили свій рівень. Покращилась робота щодо підбору слів на заданий звук та склад. Труднощів діти знову зазнавали при складанні речення з поданих слів, граматично неправильно оформлювали його, деякі діти допускали граматичні помилки або випускали одне слово. Кількість дієслів і прикметників збільшилась.

Отже, проведене нами повторне обстеження показало, що рівень розвитку активного та пасивного словникового запасу та словникової мобільності основної групи дітей передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня значно збільшився та покращився.

Таким чином, це доводить, що використання розроблених матеріалів засобами ІКТ у корекційно-розвитковій роботі з дітьми передшкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, які відвідують групу компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення КУ Сумський НВК №419 «Веснянка», дає підстави говорити, що за рахунок поєднання різних видів діяльності із використанням засобів ІКТ та лексичними темами дозволяє збагачувати та активізувати словник дитини, сприяє розвитку загальної обізнаності дошкільників, концентрує увагу, підвищує пізнавальну активність дитини та розвиває посидючість.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Запропонована нами методика використання засобів ІКТ у корекційно-розвитковій роботі призначена для збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Вона допомагає реалізувати ряд важливих завдань корекційного впливу на дитину: розвивати артикуляційну моторику, формувати здатність розуміти словесні інструкції, розвивати слухову увагу та зосередженість, розвивати пізнавальну активність та концентрувати увагу на завданні, формувати мотивацію дитини на подолання мовленнєвих труднощів тощо.

Методика ґрунтується на таких принципах: врахування вікових особливостей, індивідуального підходу під час корекційно-розвивального процесу, принцип «від простого до складного», врахування зони актуального та найближчого розвитку, принцип активності, принцип діяльнісного підходу тощо.

Методика містила засоби, що не лише активізують мовленнєву діяльність, збагачують словник, а й сприяють розвитку загальної обізнаності дітей, формують конкретні способи дій в життєвих ситуаціях. Заняття відповідали програмовим вимогам групи передшкільного віку та включали в себе засоби ІКТ.

Для перевірки позитивного впливу засобів ІКТ на збагачення та активізацію словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня ми провели повторне обстеження, під час якого дослідили рівень розвитку активного та пасивного словникового запасу та словникової мобільності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення (основної групи та групи порівняння). Результати проведеної діагностики засвідчили позитивну динаміку в розвитку словника. Це дає нам підстави вважати, що включення засобів ІКТ в корекційно-розвиткову роботу з поєднанням різних видів діяльності допомагає збагатити та активізувати словник дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

ВИСНОВКИ

Мовлення дитини активно розвивається вже з перших днів життя. Найбільш сильною ланкою в освоєнні мовлення є формування і розвиток словника дитини, без якого неможливе подальше засвоєння мовлення, законів словотворення і граматичної побудови мовленнєвих висловлювань.

Словник (словниковий запас) – це певний запас слів (основних одиниць мови), що позначають предмети, явища, дії і ознаки навколишньої дійсності [52].

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня мовленнєвого розвитку відзначається просте повсякденне мовлення, порушення звуковимови, недорозвинення фонематичного слуху, виражене відставання в формуванні словникового запасу та граматичної будови. Спостерігається неточне знання і вживання багатьох слів. Номінативний і предикативний словник переважають над групами слів, що позначають якість, ознаки, стан предметів і дій. Діти не вміють узгоджувати в своєму мовленні іменники і прикметники, префіксальні дієслова, прийменники. У них наявна розбіжність активного і пасивного словника, невміння правильно добирати слова за їх значенням у своєму мовленні.

Таким чином, використання інформаційно-комунікативних технологій на заняттях збільшує ефективність роботи дітей і засвоєння інформації. За умови систематичного використання в освітньому процесі мультимедійних презентацій в поєднанні з традиційними методами та прийомами навчання і корекції, збагачуються інтелектуальні враження і інтереси дітей, значно підвищується їх мовленнєва активність.

Проаналізувавши результати обстеження дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня за методиками О. Є. Грибової, Т. П. Безсонової та В. В. Клименка, ми з'ясували, що у дітей рівень активного та пасивного словникового запасу та словникової мобільності знаходиться на середньому та низькому рівні розвитку. Це підтверджує необхідність

збагачення та активізації словника у дітей цієї категорії. Співставивши отримані дані, нами була запропонована методика використання засобів ІКТ у корекційно-розвитковій роботі призначена для збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Вона допомагає реалізувати ряд важливих завдань корекційного впливу на дитину: розвивати артикуляційну моторику, накопичувати сенсорні враження, формувати здатність розуміти словесні інструкції, розвивати слухову увагу та зосередженість, розвивати пізнавальну активність та концентрувати увагу на завданні, формувати мотивацію дитини на подолання мовленнєвих труднощів, розвивати посидючість під час заняття тощо.

Методика містила засоби, що не лише активізують мовленнєву діяльність, збагачують словник, а й сприяють розвитку загальної обізнаності дітей, формують конкретні способи дій в життєвих ситуаціях. Заняття відповідали програмовим вимогам групи передшкільного віку та включали в себе засоби ІКТ.

Після проведення системи занять ми обстежили словник дошкільників на наявність позитивної динаміки в його розвитку. Результати проведеної діагностики засвідчили позитивну динаміку в розвитку словника. Використання класичних методів збагачення та активізації словника для групи порівняння дітей передшкільного віку також дало позитивні результати, але при порівнянні показників стану словника в двох групах під час повторного обстеження, ми можемо стверджувати, що в дошкільники основної групи досягли більш високого рівня розвитку словника.

Проаналізувавши все вище вказане, ми можемо говорити про ефективність пропонованої нами методики. Тому, включення засобів ІКТ з поєднанням різних видів діяльності створює сприятливі умови для збагачення та активізації словника дітей 6-го року життя із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, що дає підстави впроваджувати її в систему роботи з даною категорією дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артющков І. В. Аспекти дослідження внутрішнього мовлення. Філологічні науки. 1997. № 4. С. 66–75.
2. Баранов М. Т., Костяева Т. А., Прудникова А. В. Русский язык. М. : Просвещение, 1993. 289 с.
3. Бессонова Т. П., Грибова О. Е. Дидактический материал по обследованию речи детей. Ч. II: Словарный запаси грамматический строй. Москва : АРКТИ. 64 с.
4. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. Інформаційні технологій і засоби навчання. 2010. № 1(15). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em15/emg.html>.
5. Богуш А. М. Мовленнєве спілкування як лінгводидактична проблема: навчально–методичний посібник. Одеса, 2006. 176 с.
6. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
7. Васильева В. С. Дидактические возможности информационных технологий в процессе логопедической работы по коррекции речевых нарушений у старших дошкольников. Категория «социального» в современной педагогике и психологии: материалы 2-й научно-практич. Конф. Ульяновск, 2014. С. 24-29.
8. Вихристюк М. І. Особливості використання комп'ютерних технологій у логопедичній роботі. Сучасні проблеми логопедії та реабілітології. 2018. С.15-18.
9. Волкова Г.А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики. – Пб. : «Детство – Пресс», 2003. 144 с.

10. Волкова Л. С. Логопедия: учебник для студ. Дефектол. Фак. Пед. Высш. Учеб. Заведений; под ред. : Л. С. Волковой. 5-е изд., перераб. И доп. М. : Гуманитар. Изд. Центр ВЛАДОС, 2007. С. 513-524.
11. Вренева Е. П. Ресурсы информационно-компьютерных технологий в обучении дошкольников с нарушениями речи. Логопед. 2010. №5.
12. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психология. М. : «Полиграфкнига», 2000. 361 с.
13. Гареева Н. И. Коррекция развития мелкой моторики у детей с речевыми нарушениями. Дошкольное воспитание. 2002.
14. Громова О. Е. Инновации – в логопедическую практику : методическое пособие для дошкольных образовательных учреждений. Москва : ЛИНКА–ПРЕСС, 2008. 232 с.
15. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька.. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
16. Дорохова И. А. Система работы по использованию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательном процессе ДООУ для развития ведущих сфер личности детей дошкольного возраста. Инновационные педагогические технологии: материалы междунар. Науч. Конф. Казань : Бук, 2014. С. 79–82.
17. Дьоміна І. Й., Жильцова О. Л., Винокур А. С. Дидактичний та ігровий матеріал в логопедичній роботі. К. : Радянська школа, 1962. 334 с.
18. Ефименкова Л.Н. Формирование речи у дошкольников : (дети с общим недоразвитием речи). Кн. Для логопеда. 2-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1985. 112 с.
19. Ефімкіна Р. П. Дитяча психологія. 1995. URL: <http://medbib.in.ua/detskaya-psihologiya783.html>.
20. Жинкин Н. И. Механизмы речи. Москва : издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1958. 312 с.

21. Жукова Н. С. Формирование словаря у детей с общим недоразвитием речи. Москва : Просвещение, 1975. 74 с.
22. Жукова Н.С. Отклонения в развитии детской речи. М. : Просвещение, 1994. 128 с.
23. Закон України «Про дошкільну освіту» // Дошкільне виховання. 1998. №2. 31 с.
24. Игнатъева С. А., Блинков Ю. А. Логопедическая реабилитация детей с отклонениями в развитии. Учебное пособие для вузов. Владос 2004. 304 с.
25. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та психолінгвістичний аспекти: навч. Посіб. Для студ. ВНЗ. К. : НМЦВО, 2003. 300с.
26. Карпова С. Н. Осознание словесного состава речи дошкольниками. Москва : Издательство Московского университета, 1967. 324 с.
27. Ковригина Л. В. Использование элементов ИКТ при подготовке учителей-логопедов к логопедической работе с детьми старшего дошкольного возраста. Фундаментальные исследования. 2008. № 3. С. 57–59.
28. Когут М. В. Принципи розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови. БВДС «Мовленнєва веселка». 2006. №1. С. 1–5.
29. Козырева Л. М. Развитие речи. Дети 5-7 лет. Ярославль : Академия Холдинг, 2002. 160 с.
30. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. К.: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. С. 112–117.
31. Король А. В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. Молодий вчений. 2018. № 5.2 (57.2), травень. С. 54-57.
32. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми роботи як вид просвітницької діяльності вчителя-логопеда. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і

психологія. Випуск 8 у 2 т. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. С. 77–81.

33. Кравцова І. В., Стахова Л. Л. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення». Тернопіль : Мандрівець, 2019. 80 с.

34. Крутий Е. Л. Диагностика речевого развития детей дошкольного возраста. Запорожье : ЛИПС, 2005. 208 с.

35. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. М., Наука 1986.

36. Кузнецова Л. В., Переслени Л. И., Солнцева Л.И. Основы специальной психологии : учебное пособие; под ред. Л. В. Кузнецовой. М. : Академия, 2002. 480 с.

37. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб. : СОЮЗ, 2009. 160 с.

38. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Формирование правильной разговорной речи у дошкольников. Ростов-н/Д. : Феникс, СПб : Союз, 2004. 224 с.

39. Лалаева Р., Серебрякова Н. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб. : Союз, 1999. 160 с.

40. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии. Москва, 1967. URL: http://pedlib.ru/Books/4/0286/index.shtml?from_page=173

41. Легачева Е. Н., Кочелакова О. Д. Развитие речи детей старшего дошкольного возраста посредством использования ИКТ технологий. Молодой ученый. 2016. № 7 (111). С. 666-669.

42. Леонтьев А. А. Психофизиологические механизмы речи. Общее языкознание: формы существования, функции, история языка; под ред. Б. А. Серебренникова. М. : «Наука», 1970. 597 с.

43. Лепеха Л., Городиська М. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів Дрогобич : Посвіт, 2014. 76 с.

44. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПН України – СВД М.П.Черкасов, 2005. 319 с.
45. Манько Н. В. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Дефектологія. 2006. № 4. С. 41–44.
46. Маркосян А. А. Физиология. Москва : Медгиз, 1975. 350 с.
47. Методичні матеріали з інформатики. URL: <https://ua5.org/svit/281-nformacjnn-jj-komunkacjnn-tekhnolog.html>
48. Методы обследования речи детей: пособие по диагностике речевых нарушений / под общ. Ред. Проф. Чиркиной Г. В.. 3-е изд., доп. М. : АРКТИ, 2003. 240 с.
49. Нищева, Н. В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи. СПб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2013. 228 с.
50. Павлова Н. А. Информационно-коммуникационные технологии в работе с дошкольниками. Педагогический поиск: творчество, мастерство, качество: материалы Всерос. Научно-практ. Конф. Томск : ТОИПКРО, 2015. Т. 2. С. 80-84.
51. Пахомова Н. В. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. Дефектологія. 2005. №3. С. 48–50.
52. Понятийно – терминологический словарь логопеда : под ред. Селиверстова В.И. М., 1997.
53. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матер. І Всеукр. Наук.–практ. Конф., 7–8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми : Вид–во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47–53.
54. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Х. : «Основа», 2012. 239 с.
55. Сазонова С. Н. Развитие речи дошкольников с общим недоразвитием речи: Учеб. Пособие для студ. Высш. Пед. Учеб. Заведений. 2-е изд., испр. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 144 с.

56. Соботович Е. Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. К ПП Компанія Актуальна освіта. 1998. 127 с.
57. Стребелева Е. А., Венгер А. Л., Екжанова Е. А. Специальная дошкольная педагогика: учебное пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 341 с.
58. Сухар В. Л. Мовні ігри та вправи зі словом поряд. Х. : Веста, 2008. 176 с.
59. Тарасун В. В. Логодидактика : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. 348 с.
60. Ушакова О. С. Развитие речи детей 3-5 лет : под ред. О.С. Ушаковой. М. : ТЦ Сфера, 2014. 192 с.
61. Филичева Т. Б., Туманова Т. В. Дети с общим недоразвитием речи. М. : 2000. 234 с.
62. Филичева Т. Б., Чевелева Н. А., Чиркина Г. В. Основы логопедии : учеб. Пособие для студентов пед. Ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)». М. : Просвещение, 1989. 223 с.
63. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи. М., 1991.
64. Финашина Т. А. Развитие речи у детей раннего возраста, воспитывающихся в разных условиях. Калуга, 2000. – 212 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-rechi-u-detei-rannego-vozrasta-vozpityvayushchikhsya-v-raznykh-usloviyakh#ixzz5Ni>
65. Шавло В. І. Корекційно-логопедична робота з дітьми раннього віку. Таврійський вісник освіти. 2012. № 4. С. 150-158.
66. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене і доповнене : за ред. М. К. Шеремет. К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. 672 с.

Матеріали для обстеження

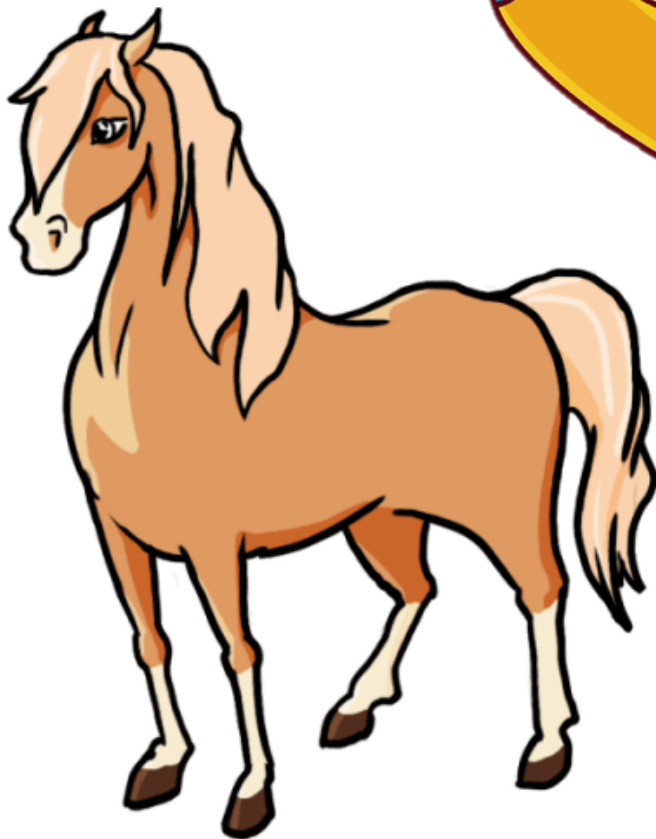

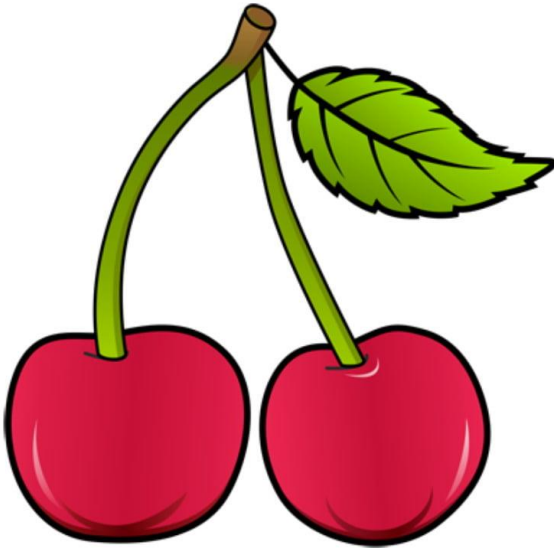
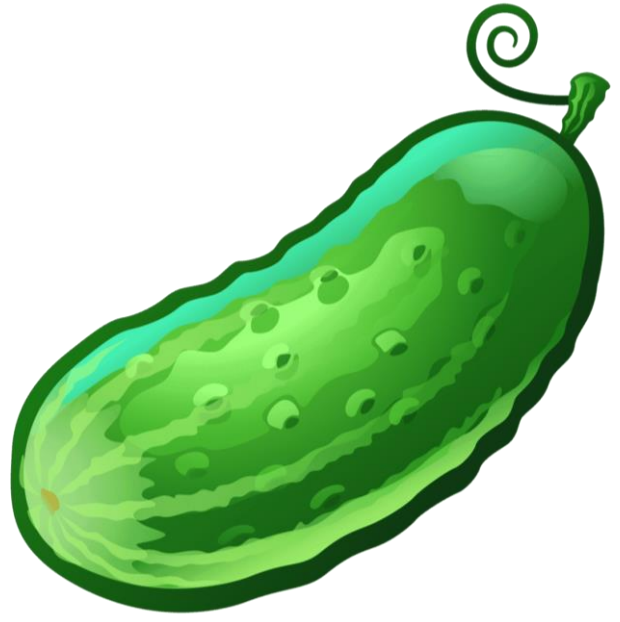
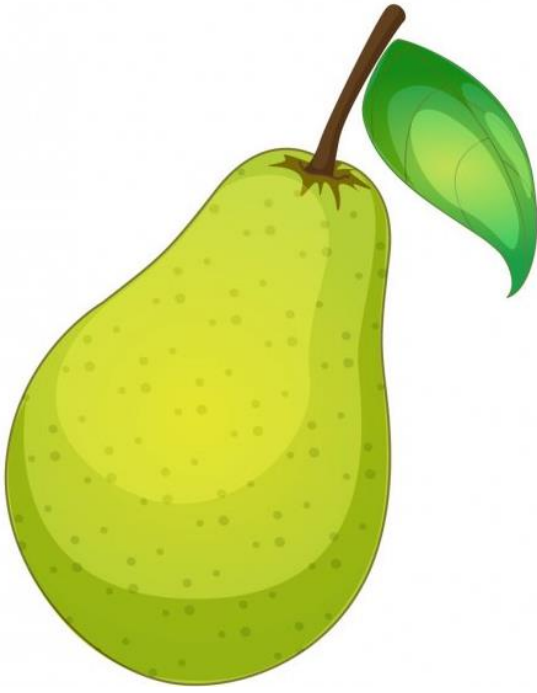

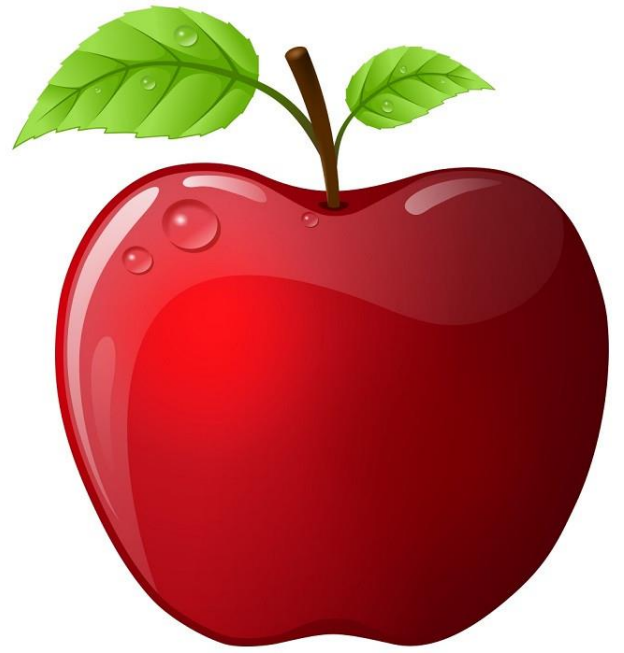

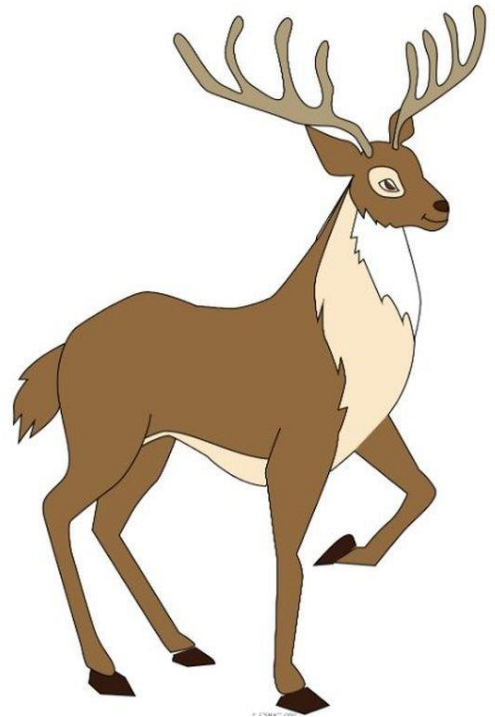

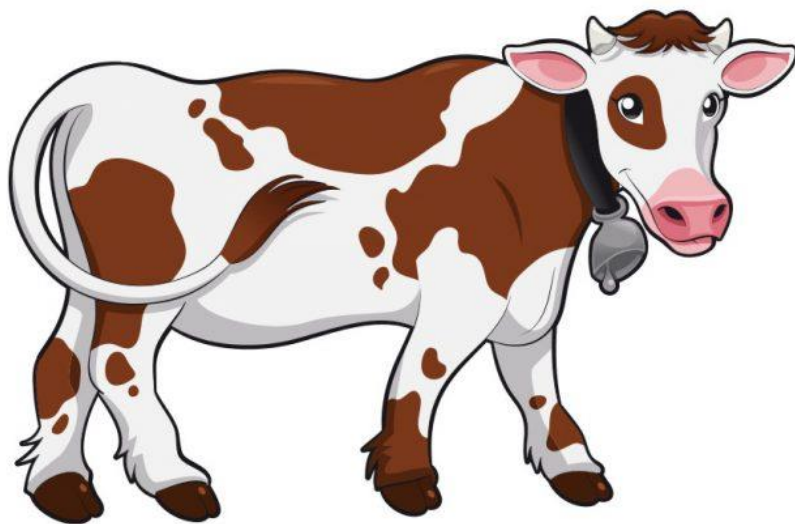
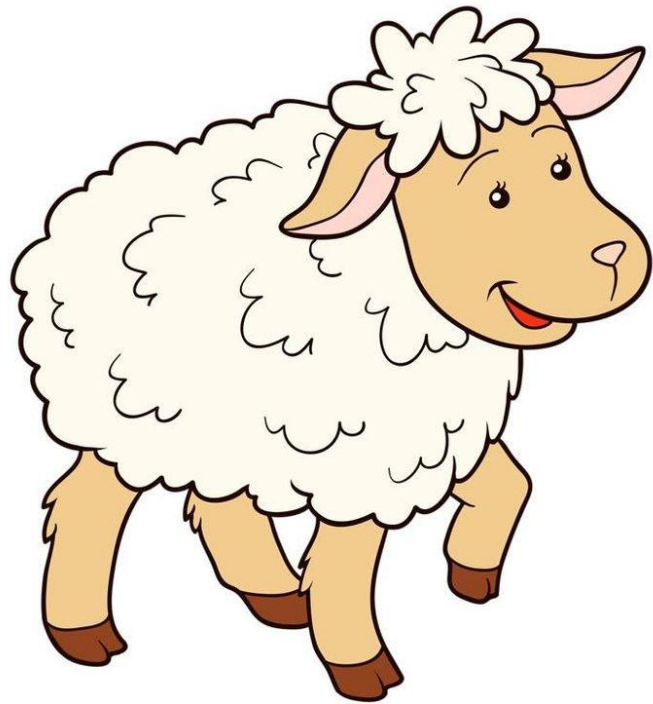

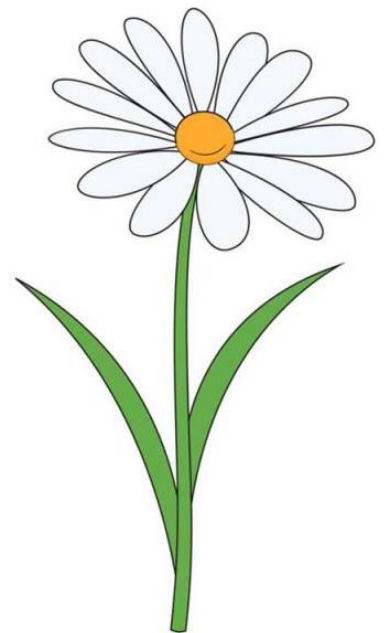
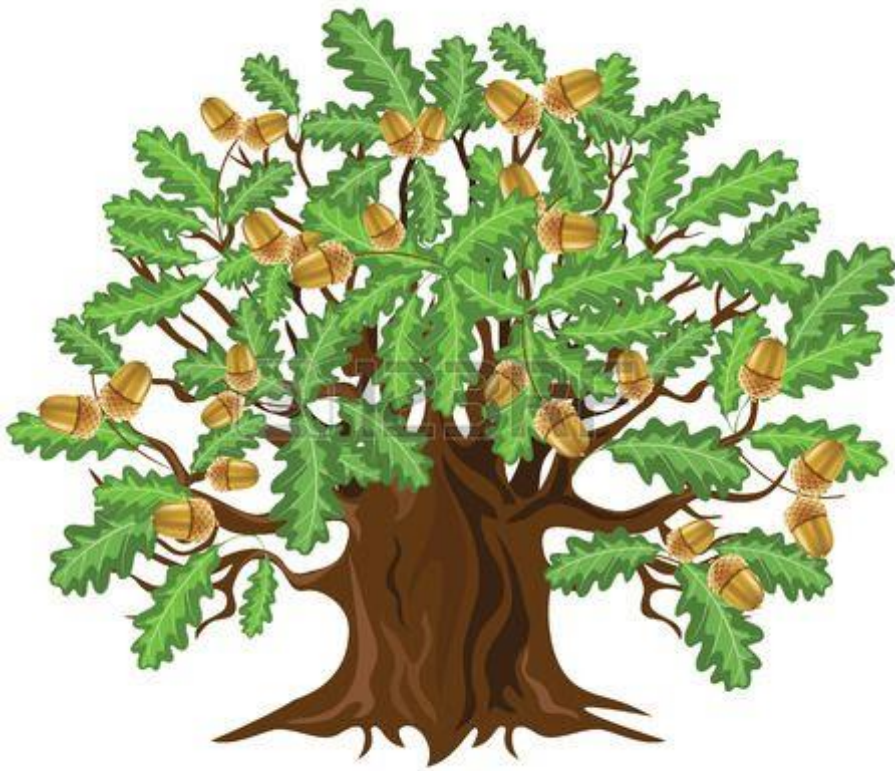

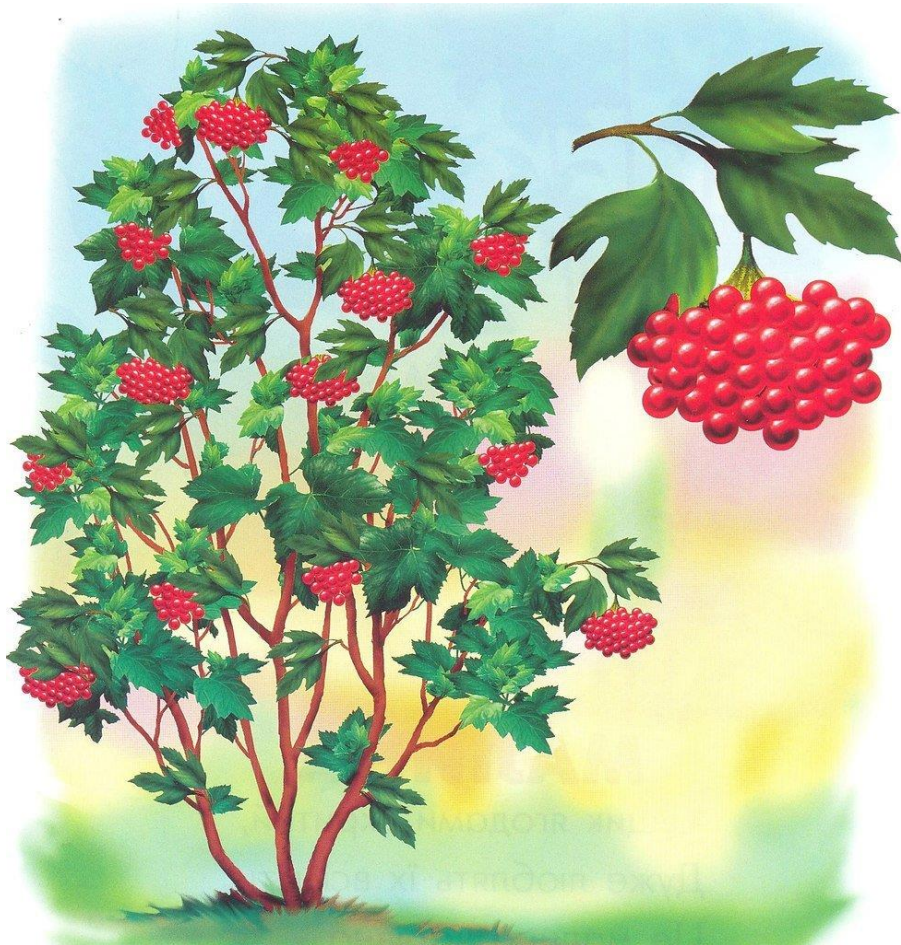

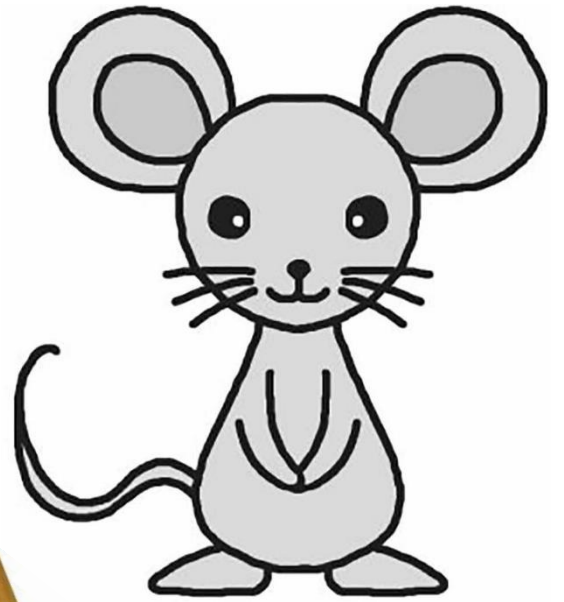
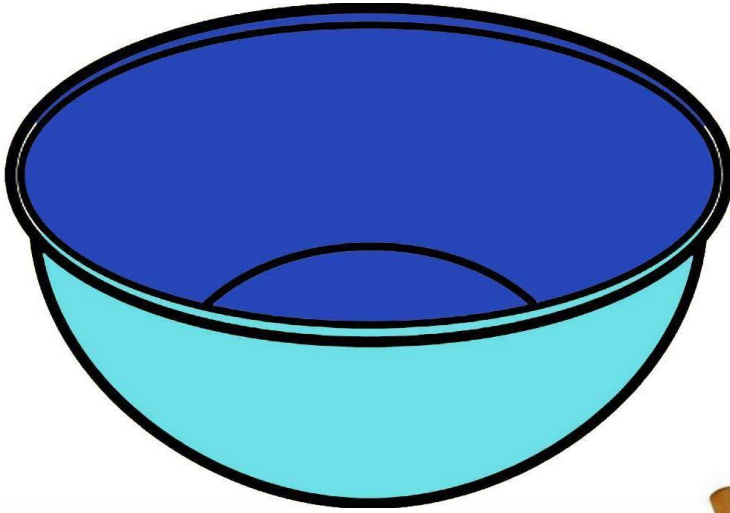

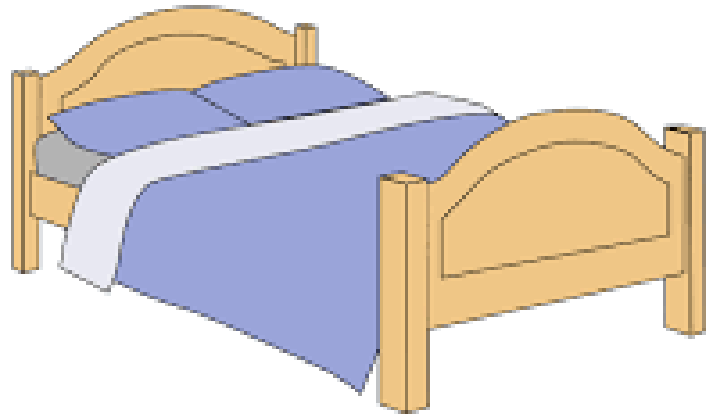

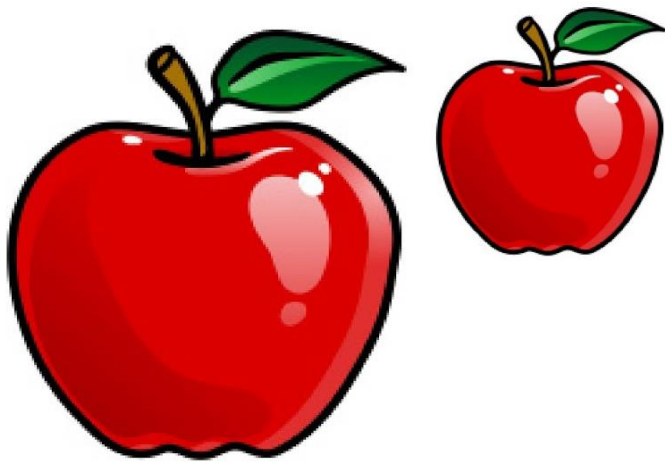

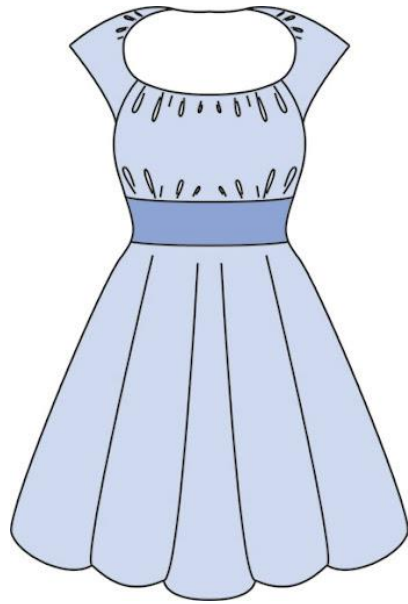

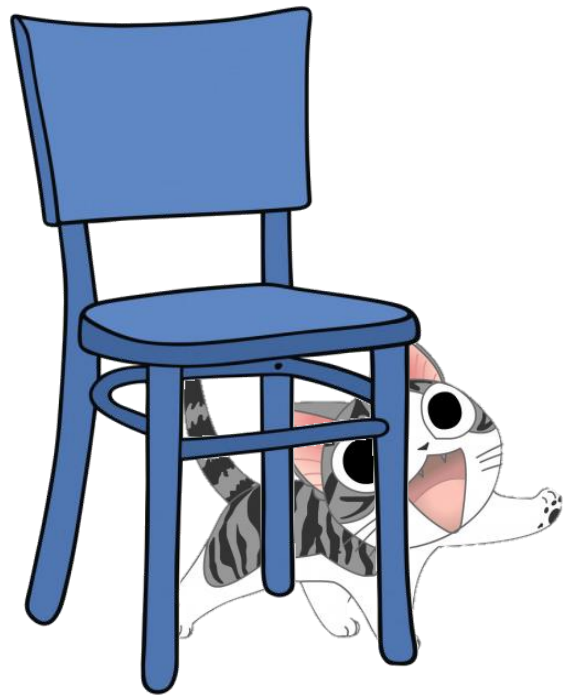
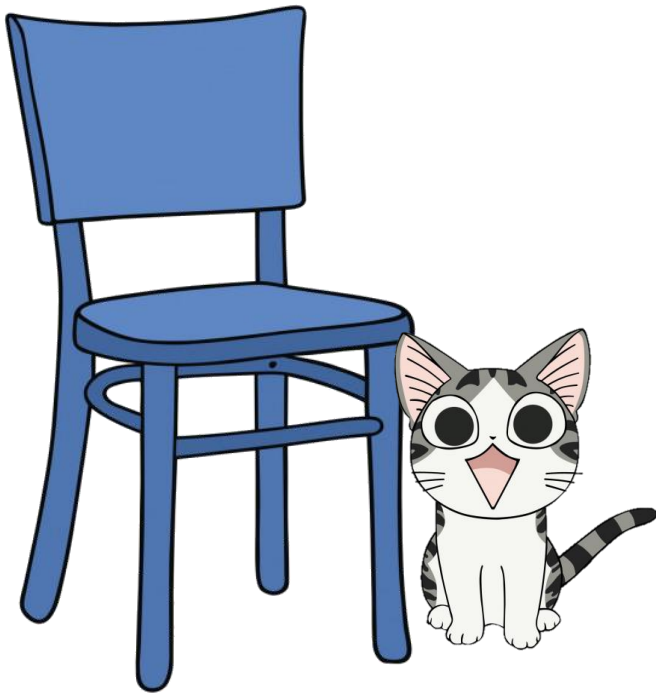

**Консультація для батьків на тему:
«Використання ІКТ системі корекційно-розвивального процесу»**

В останні роки відзначається збільшення числа дітей з мовленнєвими порушеннями і, відповідно, виникає необхідність пошуку найбільш ефективного шляху виховання і навчання даної категорії дітей. Дитина часто не хоче займатися, її стомлює щоденне промовляння складів і слів, називання картинок з метою автоматизації звуку.

Відомо, що використання в корекційній роботі різноманітних нетрадиційних методів і прийомів запобігає стомленню дітей, підтримує у дітей з різною мовленнєвою патологією пізнавальну активність, підвищує ефективність логопедичної роботи в цілому.

Сучасні інформаційні технології все більше і більше впроваджуються в наше життя, стають необхідною частиною сучасної культури.

Інформаційно-комунікативні технології володіють величезними дидактичними можливостями, які ефективно і творчо може використовувати вчитель-логопед у корекційно-розвитковій роботі.

Мультимедійна презентація – це зручний і ефективний спосіб представлення інформації за допомогою комп'ютерних програм. Він поєднує в собі динаміку, звук і зображення, т. д. Чинники, які найдовше утримують увагу дитини. Методична сила мультимедіа якраз і полягає в тому, що дитину легше зацікавити і навчати, коли він сприймає узгоджений потік звукових і зорових образів.

Використання комп'ютерних презентацій на заняттях зі старшими дошкільнятами має безліч переваг:

- 1) збільшує пізнавальну активність дітей, що сприяє підвищенню обсягу вивченого матеріалу;
- 2) сприяє процесу формування взаємодії і появі нових форм спілкування між дитиною і педагогом;

3) використовує наочно-образний тип інформації, яка зрозумілою дітям передшкільного віку;

4) сприяє процесу формування навчальної мотивації, підвищує самоконтроль, посидючість;

5) формує ефективне засвоєння матеріалу через розвиток творчих здібностей та уяви, збільшення словникового запасу, розвиток пам'яті;

6) сприяє формуванню вміння здійснювати контроль за результатом;

7) формує позитивний емоційний стан дитини в процесі занять, що є запорукою успіху. Інформаційно-комунікативні технології допомагають вирішити цілий ряд корекційних цілей і завдань.

Позитивними факторами ефективності застосування інформаційно-комунікативних технологій є:

- формування у дошкільнят стійкої мотивації і довірливих пізнавальних інтересів;

- збільшення у дітей мотивації до навчання на занятті завдяки цікавим мультимедійним ефектам: звуку, рухам, мультиплікації;

- утримання в пам'яті на тривалий термін отриманих знань, їх стає легше застосувати на практиці після короткого повторення;

здійснення більш тісного контакту з батьками, можна користуватися презентаціями для занять з дітьми вдома, що сприяє закріпленню знань.

Таким чином, інформаційно-комунікативні технології є ефективним технічним засобом, за допомогою якого можна значно збагатити корекційно-розвитковий процес, стимулювати індивідуальну діяльність і розвивати пізнавальні процеси у дітей, розширити кругозір дитини, виховати творчу особистість, адаптовану до життя в сучасному суспільстві. Безумовно, участь ІКТ у всіх цих різноманітних формах роботи логопеда з батьками активізує і покращує корекційний процес в цілому, дозволяє сприймати інформацію на якісно новому рівні.

Протокол обстеження
за методикою обстеження активного та пасивного словника

О. Є. Грибової та Т. П. Безсоної

Дата обстеження _____

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження, вік _____

Група _____

Завдання	Протокол відповіді	Бали (рівні складності)			Примітки
		А	Б	В	
<i>Виявлення обсягу активного (пасивного) предметного словникового запасу</i>					
Спрямоване на дослідження активного (пасивного) словника.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова або далека словесна заміна.				
Спрямоване на дослідження вміння дітей впізнавати предмети за ознакою.					
<i>Обсяг активного (пасивного) словникового запасу</i>					
Спрямоване на дослідження обсягу активного (пасивного) словникового	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова				

запасу.	або далека				
Спрямоване на дослідження вміння дітей описувати предмет, називати його ознаки та властивості.	словесна заміна.				
<i>Узагальнюючі поняття</i>					
Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова.				
Спрямоване на дослідження обсягу словника узагальнюючих понять.	Називає не менше 5 предметів / називає не більше 3 предметів / відмова або неправильне виконання завдання.				
Спрямоване на дослідження словника узагальнюючих понять дитини.	Називає не менше 3 предметів / називає не більше 1 предметів / відмова або неправильне виконання завдання.				
<i>Розрізнення схожих за звучанням слів</i>					
Спрямоване на перевірку	Правильне виконання /				

фонематичного слуху дитини, здатність розрізняти схожі за артикуляцією та звучанням звуки.	відповідає з допомогою логопеда / відмова або неправильне виконання завдання.				
Слова - синоніми					
Спрямоване на дослідження словника синонімів дитини.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова або далека словесна заміна.				
Багатозначність слів					
Спрямоване на дослідження словника багатозначних слів дитини.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова або далека словесна заміна.				
Слова - антоніми					
Спрямоване на дослідження словника антонімів дитини.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова або далека словесна заміна.				
Спрямоване на дослідження словника антонімів дитини.					
Спрямоване на дослідження					

словника антонімів дитини («Закінчи речення»).					
<i>Розуміння і вживання прийменників</i>					
Спрямоване на дослідження словника прийменників дитини, їх розуміння та вживання у мовленні.	Правильне виконання / відповідає з допомогою логопеда / відмова або далека словесна заміна.				

Загальна кількість балів (рівень) _____

Протокол обстеження
за методикою В. В. Клименка
«Словникова мобільність»

Дата обстеження _____

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження, вік _____

Група _____

Завдання	Протокол відповіді	Рівень	Примітки
Спрямоване на дослідження словника дитини та швидкого реагування на завдання.	6 - 7 слів - високий рівень / 4 - 5 слів – середній / 2 - 3 слова - низький		
Спрямоване на дослідження словника дитини, її здатність швидко добирати потрібне слово до заданого складу.	Доповнив всі запропоновані склади до цілого слова - високий рівень / впорався з половиною запропонованих складів - середній рівень / зміг доповнити тільки 2 склади - низький рівень.		
Спрямоване на дослідження здатності дитини складати речення з поданих слів,	Оцінюється правильність складання фрази.		

граматично правильно їх пов'язати.			
Спрямоване на дослідження здатності дитини добирати рими до поданих слів.	Тест виконаний, якщо дитина підбрала три рими щонайменше для двох слів.		
Спрямоване на дослідження словотворення та словника зменшено- пестливих форм слів дитини.	6-7 балів - високий рівень / 4-5 балів – середній / 2-3 бали - низький.		
Спрямоване на дослідження словотворення та словника прикметників дитини.	4-5 балів - високий рівень / 2-3 бали – середній / 0-1 бал - низький.		
Спрямоване на дослідження загального словникового запасу дитини.	6-7 балів - високий рівень / 4-5 балів – середній / 2-3 бали - низький.		
Спрямоване на дослідження особливостей звукового аналізу слова дитини.	Безпомилкове виконання - високий рівень / 1-2 помилки – середній / 3 і більше помилок – низький.		

Загальна кількість балів (рівень) _____

**Конспект індивідуального логопедичного заняття
(з дитиною 6-го року життя із ЗНМ III рівня)**

Тема: Свійські тварини.

Мета: розвивати рухливість артикуляційних органів, дрібну моторику, фонематичне сприймання, мовленнєве дихання, силу голосу та зв'язне мовлення; збагачувати активний та пасивний словник з лексичної теми; удосконалювати вміння користуватися прийменниками, відповідати повним реченням; виховувати любов до тварин.

Обладнання: м'ячик з пінопласту, ворота, квітка, аудіо записи голосів тварин, презентації-ігри «Де чия сім'я?», «Хто що їсть?», «Де сидить котик?», сюжетний малюнок, малюнки тварин, відео вправи для дрібної моторики «Сороконіжка».

Хід заняття

I. Організаційний момент

Бесіда про тварин, розгляд ілюстрацій тварин (собака, кішка, коза, корова, кінь):

- Хто на картинці?
- Як він говорить? (По черзі показуємо картинки).
- Як одним словом можна назвати всі ці малюнки? (Свійські тварини)

II. Основний етап

1. Дихальна гімнастика.

Вправа «Забий м'яч у ворота» – вдихни повітря через носик і подуй на м'ячик, намагаючись «забити» його у ворота.

Вправа «Квіточка» – вдихни повітря через носик і спробуй здути квіточку з долоньки.

2. Пальчикова гімнастика.

Музична відео-фізкультхвилинка «Сороконіжка».

3. Артикуляційна гімнастика (сідаємо перед дзеркалом):

Вправа «Усмішка» – затримай губи в посмішці, ховаючи зубки.

Вправа «Хоботок» – витягни губи вперед і утримай в такому положенні (кілька секунд).

Вправа «Лопатка» – витягни широкий язичок, поклади на нижню губу і потримай (до 5 секунд).

4. Презентація-гра «Де чия сім'я?»

Логопед дає інструкцію: «Поглянь, наші тваринки загубили один одного, давай приберемо зайвих і допоможемо сім'ї об'єднатися. Наприклад: «Це сім'я котів – мама-кішка, тато-кіт, діти-кошенята. Вони свійські»».

5. Вправа з розвитку зв'язного мовлення .

Складання опису за сюжетною картинкою:

- Які тварини є на картинці? (На картинці є кішка, собака, півень)
- Хто ще є на картинці? (Ще на картинці є бабуся, дівчинка)
- Що робить дівчинка? (Дівчинка стоїть і тримає ляльку)
- А що робить бабуся? (Бабуся сидить і розмовляє з дівчинкою)
- Покажи де кішка. Що вона робить? (Кішка сидить на підвіконні)
- А що робить півень? (Півень стоїть на паркані та співає ку-ку-ріку).

6. Фізкультхвилинка.

Два півники, два півники

Горох молотили, (Нахили вперед з енергійним змахуванням кулаками вниз)

Дві курочки чубарочки

До млина носили. (З'єднанні докупи кулачки кладуть нижче шиї і йде вперед, зображуючи курку, яка несе мішок)

Цап меле, цап меле, (Стає прямо, колові рухи кулаками перед собою)

Коза насипає. (Приставляє до голівки «ріжки» з вказівних пальців і пересувається підскоком)

А маленьке козенятко

На скрипочку грає. (Зображує гру на уявній скрипці)

7. Презентація-гра (граматична вправа) «Хто що їсть?».

Логопед дає інструкцію: «Давай нагодуємо наших тваринок. Обери з поданих варіантів потрібний. Наприклад: «Зайчик їсть моркву»».

8. Вправа на розвиток просодики «Голосні звуки».

Голосні звуки повторюємо, спочатку посилюючи, а потім послаблюючи голос без пауз (на одному видиху).

Починаємо вимовляти звуки тихо, поступово вимовляємо голосніше, а потім знову тихіше. Вдихни повітря носиком і повторюй за мною:

ААААААА ООООООО УУУУУУУ

ЕЕЕЕЕЕЕ ИИИИИИИ ІІІІІІІ

9. Презентація-гра (прийменники) «Де сидить котик?»

Логопед дає інструкцію: «Поглянь і скажи, де сидить котик. Натискай і допомагай йому переміщатися».

III. Заключна частина

– Молодець, ти дуже гарно попрацював. А тепер давай нагадаємо яких тваринок ми сьогодні згадали.